

Pannon Egyetem

Villamosmérnöki és Információs Tanszék

Számítógép Architektúrák II.

(MIVIB344ZV)

1. előadás: Bevezetés, számítógép generációk.
Neumann-Harvard architektúrák.

Előadó: Dr. Vörösházi Zsolt

voroshazi.zsolt@mik.uni-pannon.hu

Számítógép Architektúrák II. kurzus

<https://oktatas.mik.uni-pannon.hu/course/view.php?id=1609>

Feltételek:

- Követelmények: lásd tematika
 - **kisZH-k** (lásd tematika)
 - **1 ZH** (lásd tematika)
 - **PótZH** (lásd tematika)
- Megajánlott jegy: **eredmény(összpontszám) ≥ 4**
- Aláírás/Vizsgára bocsátás feltétele:
 - **Összesített eredmény $\geq 40\%$**
- Óralátogatás: **kötelező!**
- Vizsga: írásbeli (szóbeli)
- **Könyvek:**
 - *L. Howard Pollard – Computer Design and Architectures (Prentice-Hall 1990)*
 - *Órai diasorok*
- **Záróvizsga tárgy:**
 - Informatika BSc/Üzemmérnök BProf - Informatika t.cs. tételei
 - Villamosmérnök BSc – választható tárgy

Kapcsolódó jegyzet, segédanyag:

- Angol nyelvű könyv:
<http://www.virt.uni-pannon.hu> → Oktatás →
Tantárgyak → Számítógép Architektúrák II.
([chapter1/.../8.pdf](#)) + további segédletek
 - Bevezetés: Számítógép Generációk ([chapter01.pdf](#))
- Fóliák, óravázlatok .ppt (.pdf)
- Frissítésük folyamatosan „*//frissítve*”

Elérhetőségek

Előadás-gyakorlat

Dr. Vörösházi Zsolt

egyetemi adjunktus

VIRT, Képfeldolgozás Kutatólaboratórium

I-208 szoba

☎ : +36 88 624 324

✉ : voroshazi.zsolt@mik.uni-pannon.hu

További ajánlott irodalom

- Dr. Holczinger, Dr. Göllei. Dr. Vörösházi:
Digitális Technika I. (TAMOP 4.1.2A - 2012) :
[Digitális technika I TAMOP](#)
- Dr. Holczinger, Dr. Göllei. Dr. Vörösházi:
Digitális Technika II. (TAMOP 4.1.2A - 2013) :
[Digitális technika II TAMOP](#)

Előzmények (PE tantárgyak)

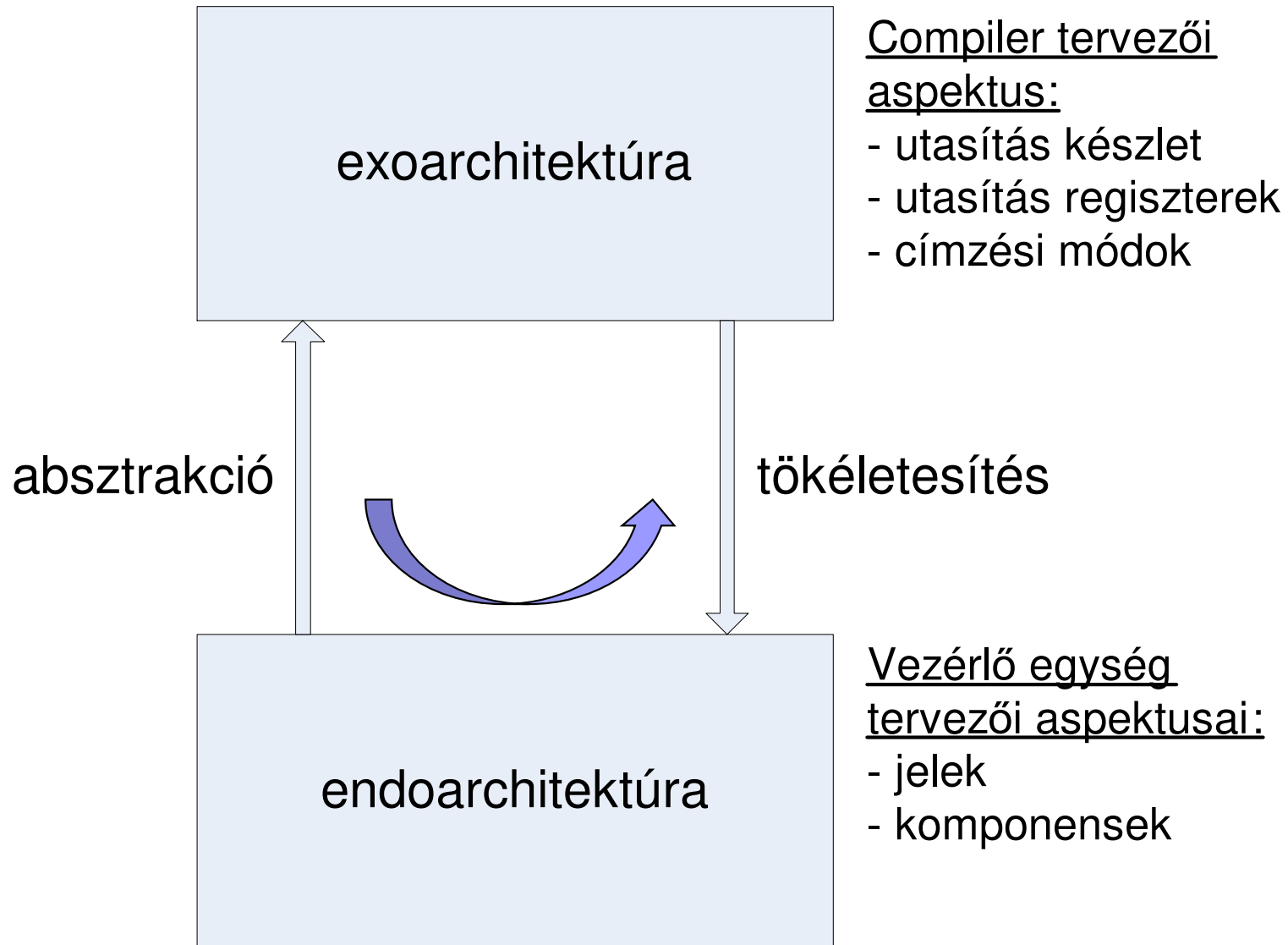
- Információs Technológia
 - Informatikai alapfogalmak
 - Számítástechnika fejlődéstörténete
 - Logikai tervezés (K.H.)
 - Számrendszerek, számábrázolás
- Digitális Áramkörök / Számítógép Architektúrák I.
 - Kombinációs-, és Szekvenciális hálózatok tervezése
- Operációs Rendszerek
 - Memória szervezés és védelem (cache \$)
- Számítógépes Perifériák

Alapfogalmak:

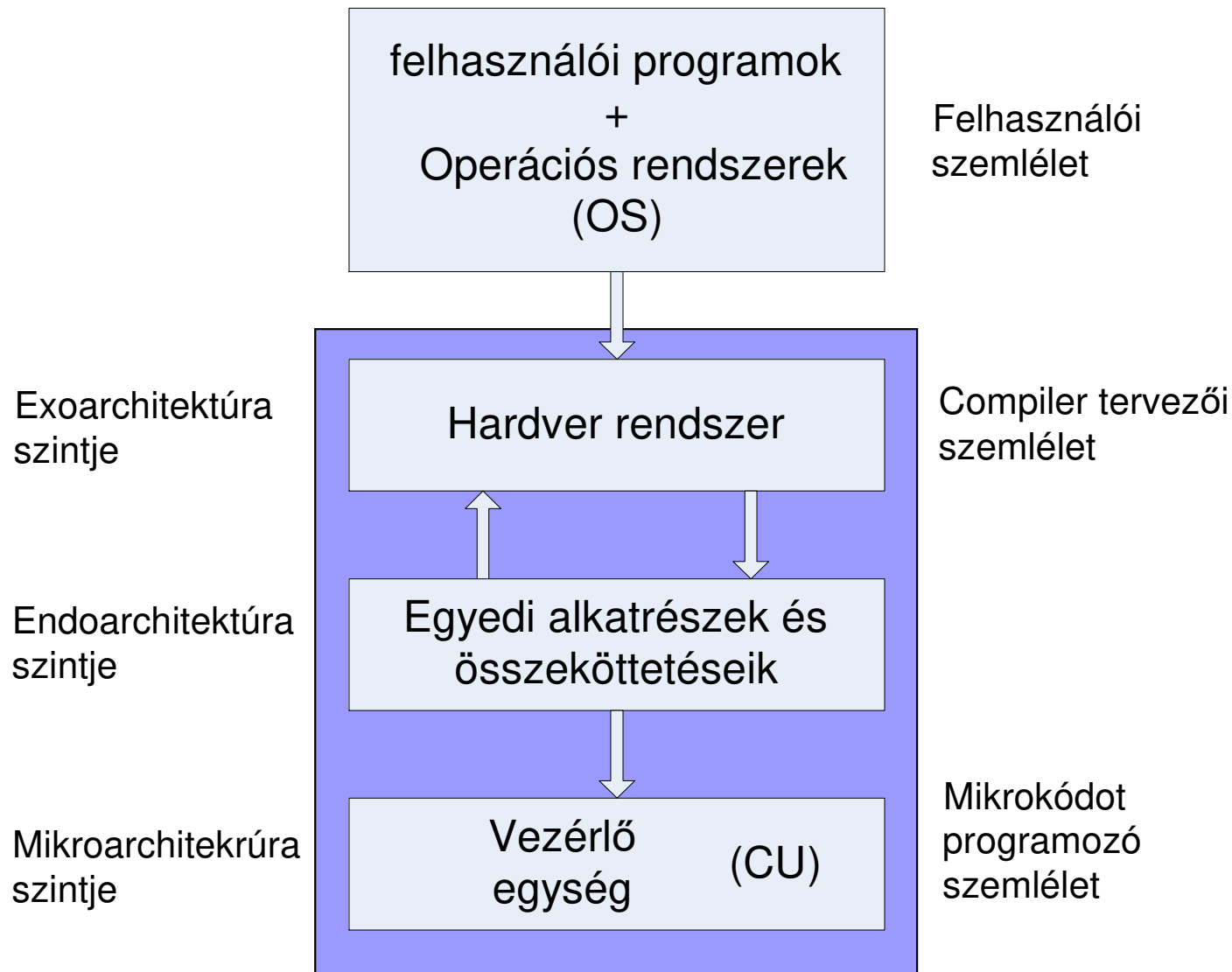
- **A számítógép architektúra** a hardver egy általános *absztrakciója*: a hardver struktúráját és viselkedését jelenti (más rendszerek egyedi, sajátos tulajdonságaitól eltekintve)
- **Architektúrális tulajdonságok** nemcsak a funkcionális elemeket, hanem azok belső felépítését, struktúráját is magába foglalják
- **Mikro-architektúra**: egy számítógép kapcsolási sémája, hardver-alapú működésének leírása.
- **Számítógép architektúra** = utasítás készlet (ISA) + rendszer mikro-architektúrája.

Számítógép architektúra:

Exoarchitektúra – endoarchitektúra:

Számítógép architektúra definíciója:

Számítógépes rendszerekkel szembeni tervezői követelmények:

- *Aritmetika* (ALU) megtervezése, algoritmusok, módszerek elemzése, hogy a kívánt eredményt elfogadható *időn* belül biztosítani tudja
- *Utasításkészlet – vezérlés (ISA-CU)*
- A részegységek közötti kapcsolatok / összeköttetések a valós rendszert szemléltetik
 - CFG, DFG a főbb komponensek között
- Számítógép és perifériák közötti *I/O kommunikációs* technikák

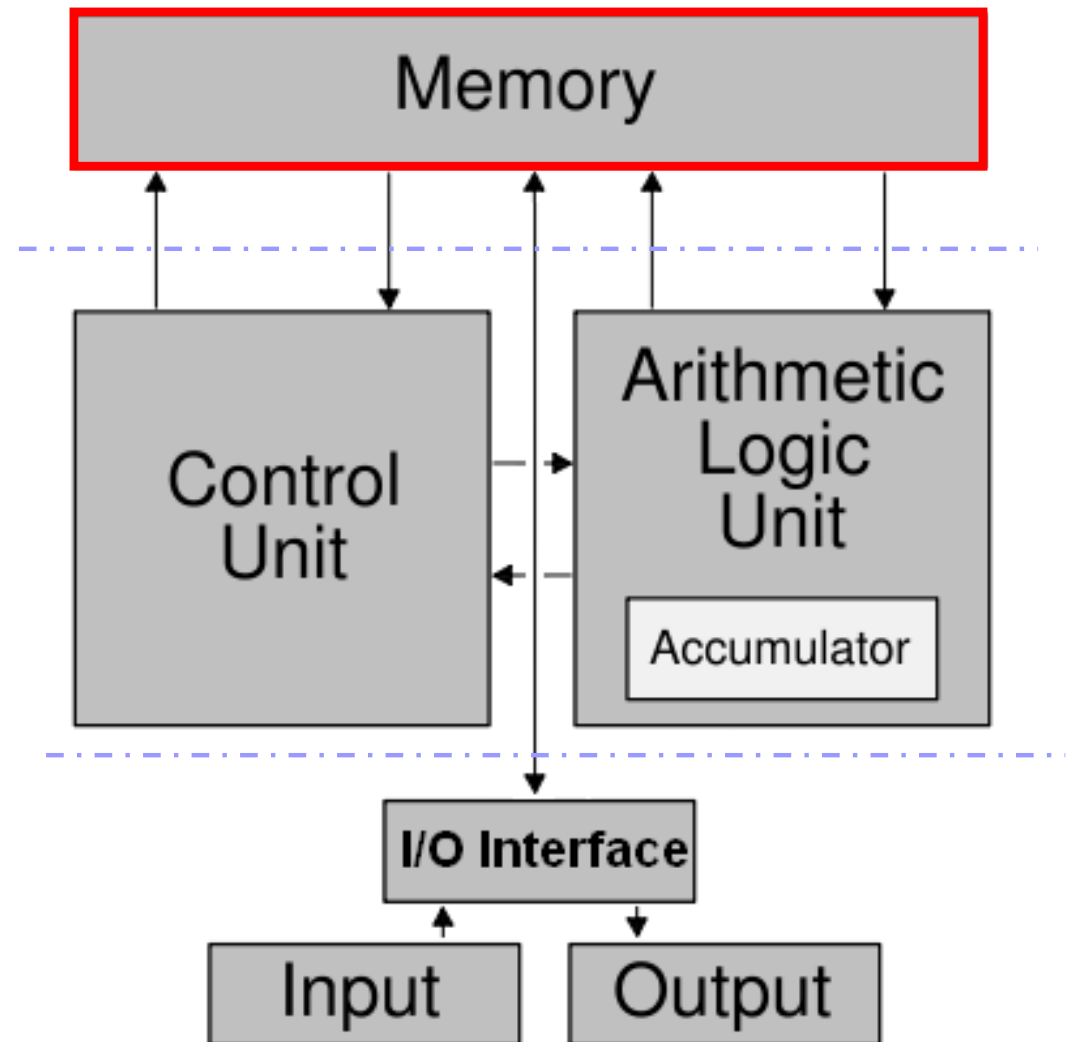

Neumann vs. Harvard számítógép architektúrák

A.) Neumann architektúra

■ Számítógépes rendszer modell:

- CPU (CU + ALU) szeparáció
- Egyetlen, de különálló tároló elem (**utasítások** és **adatok együttes** tárolására)
- Univerzális Turing gépet implementál (TM)
- „Szekvenciális” architektúra (SISD)

Von Neumann architektúra

- „De Facto” szabvány: *„single-memory architecture”*. Az **adat-** és **utasítás-**címek a memória (tároló) ugyanazon címtartományára vannak leképezve (mapping). Ilyen típusú pl:
 - EDVAC (Neumann), egyenletmegoldó tárolt-programú gép
 - Eckert, Mauchly: ENIAC, UNIVAC (University of Pennsylvania) – numerikus integrátor, kalkulátor
 - A mai rendszerek modern mini-, mikro, és mainframe számítógépeknek operatív memóriája is ezt az architektúrát követi.
 - általános programozói szemléletmód

Neumann elvek

- számítógép működését tárolt program vezérli (Turing);
- a vezérlés leírása a vezérlés-folyam (control-flow graph - CFG) segítségével; Fontos lépés itt az adatút megtervezése.
- a gép belső operatív tárolójában a program utasításai és a végrehajtásukhoz szükséges adatok egyaránt megtalálhatók (**közös utasítás és adattárolás**, a program felülírhatja önmagát – **Neumann architektúra**);
- az *aritmetikai* / és *logikai* műveletek végrehajtását önálló részegység (ALU) végzi; CU – vezérlő egység szeparáció.
- az adatok és programok beolvasására és az eredmények megjelenítésére önálló egységek (IO perifériák) szolgálnak;
- 2-es (bináris) számrendszer alkalmazása.
 - Pl: EDVAC computer, ENIAC stb.

Fix vs. tárolt programozhatóság

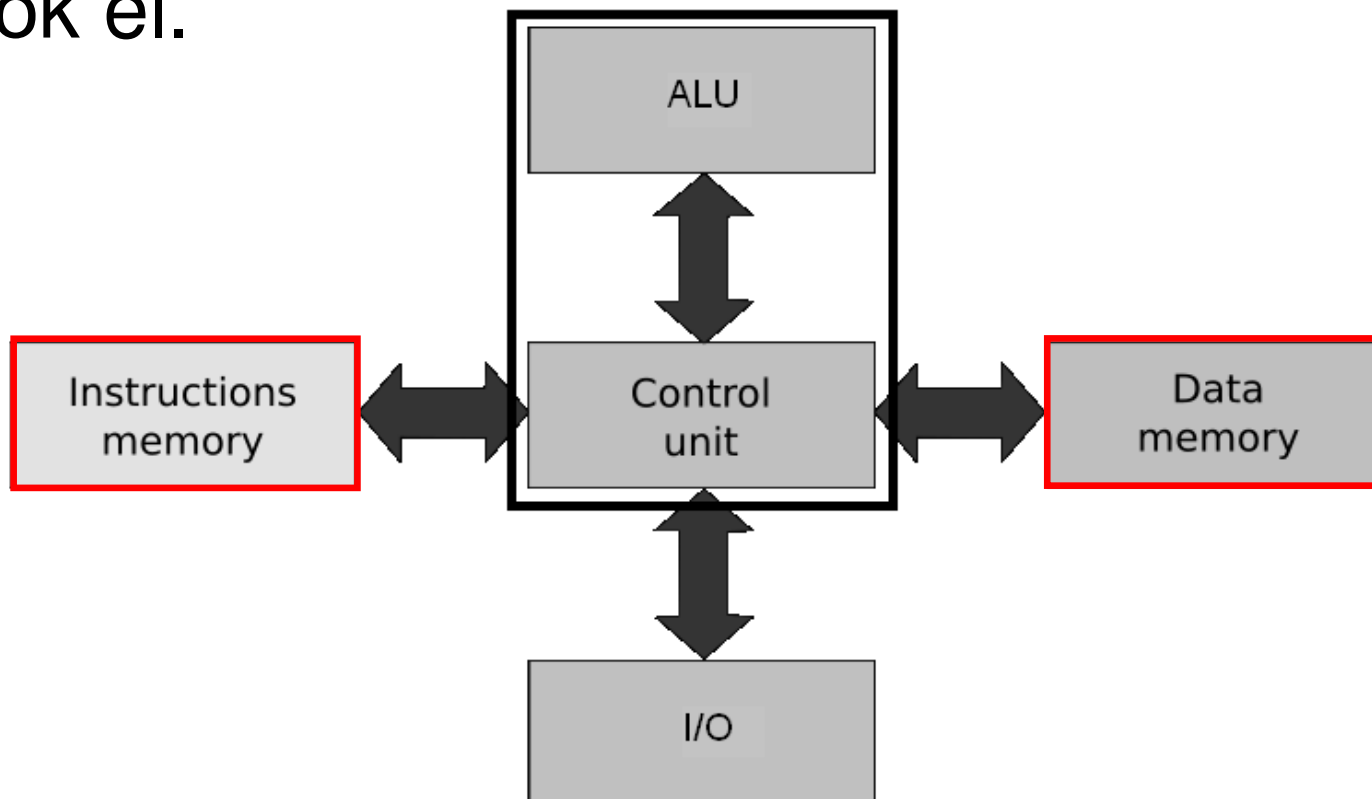
- Korai számítási eszközök **fix** programmal rendelkeztek (nem tárolt programozható): pl: kalkulátor
 - - Program változtatása: „átvezetékezés”, struktúra újratervezéssel lehetséges csak (lassú)
 - - Újraprogramozás: folyamat diagram → előterv spec. (papíron) → részletes mérnöki tervek → nehézkes implementáció (hibalehetőség)
- **Tárolt** programozhatóság ötlete:
 - + Utasítás-készlet architektúra (ISA): RISC, CISC
 - + Változtatható *program*: utasítások sorozata
 - + Nagyfokú flexibilitás, *adatot* hasonló módon tárolni, és kezelni (assembler, compiler, automata prog. eszk.)

Neumann architektúra hátrányai

- „Önmagát változtató” – kártékony programok (self-modifying code / vulnerability - sebezhetőség):
 - Már eleve hibásan megírt program „kárt” okozhat önmagában ill. más programokban is: „malware”=„malfunction”+„soft**w**are”.
 - OS szinten: rendszer leálláshoz is vezethet
 - Pl. Buffer túlcsordulás: kezelése szintenkénti hozzáféréssel, memória védelemmel!!
- **Neumann „bottleneck”**: *sávszélesség korlát* a CPU és memória között, amely a nagymennyiségű adatok továbbítása során léphet fel.
 - ezért kellett bevezetni a CPU –ban a Cache memóriát (\$)
- A nem-cache alapú Neumann rendszerekben, egyszerre vagy csak adat írás/olvasást, vagy csak az utasítás beolvasását lehet elvégezni (egy buszrendszer!)

B.) Harvard architektúra

- Olyan számítógéprendszer, amelynél a programutasításokat és az adatokat fizikailag **különálló** memóriában tárolják, és külön buszon érhetők el.

Harvard architektúra

- Eredet 1944: Harvard MARK I. (relés alapú rdsz.)
- További fontosabb példák:
 - Intel Pentium processzor család L1-szintű különálló *adat- és utasítás-cache* (\$) memóriája
 - ARM processzorok újabb pl. Cortex sorozatai (L1 cache)
 - Beágyazott („embedded”) rendszerek processzorai:
 - Mikrovezérlők (MCU) különálló utasítás-adat buszai és memóriái (MicroChip=Atmel, Cypress, Texas, ... stb.)
 - FPGA-alapú beágyazott rendszerek: MicroBlaze, PowerPC cache memóriái, buszrendszerei.
 - DSP jelfeldolgozó processzorok (RAM, ROM memóriái)
 - Texas Instruments

Age Group	Percentage
18-24	~2%
25-34	~45%
35-44	~35%
45-54	~25%
55-64	~15%
65-74	~10%
75-84	~5%
85+	~2%

Harvard arch. tulajdonságai

- Nem szükséges a memória (shared) osztott jellegének kialakítása:
 - + A memória szóhosszúsága, időzítése, tervezési technológiája, címezése is különböző lehet.
 - Az utasítás (program) memória gyakran szélesebb mint az adat memória (nagyobb utasítás memóriára lehet szükség)
 - Utasításokat a legtöbb rendszer esetében olvasható ROM-ban (esetleg PROM) tárolják, míg az adatot írható/olvasható memóriában (pl. RAM-ban).
 - Ezért nincs malware probléma (mint Neumann esetben)
 - + A számítógép különálló buszrendszere segítségével egyidőben akár egy utasítás beolvasását és adat írását/olvasását is el lehet végezni (cache nélkül is).

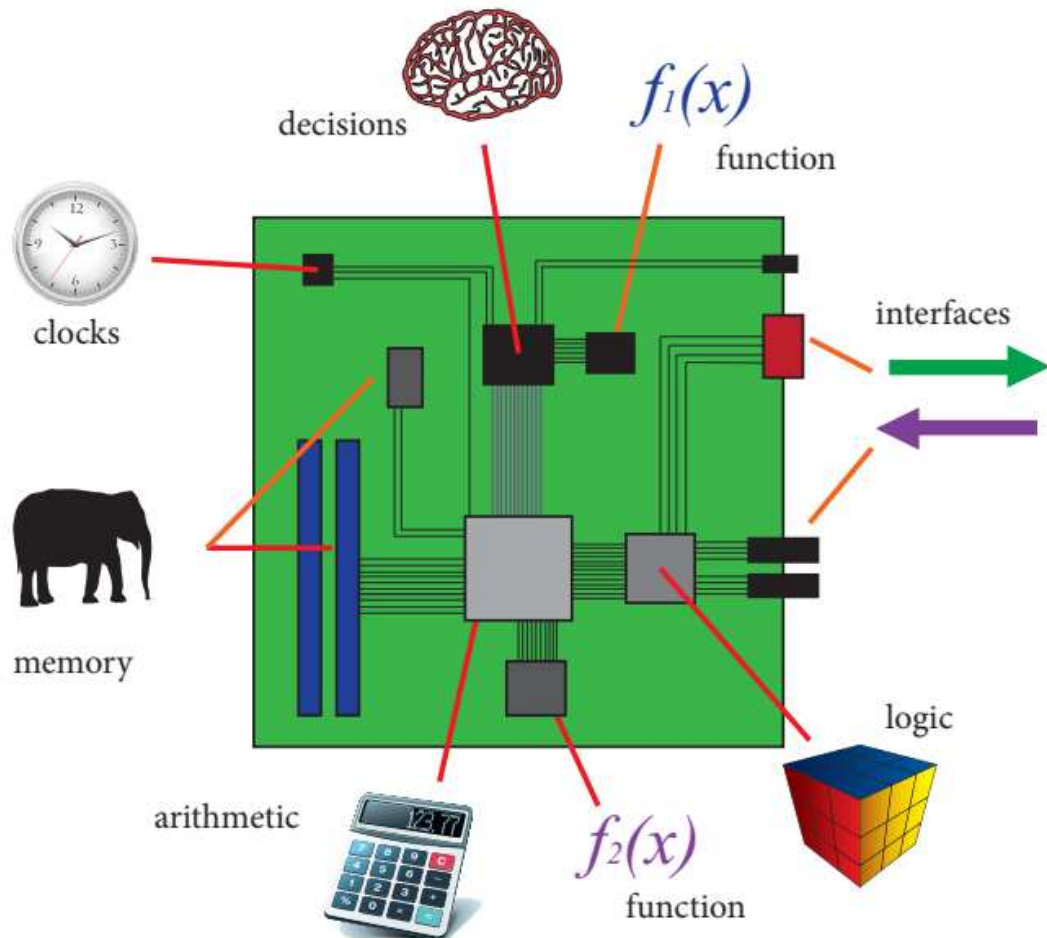
„Módosított” Harvard architektúra

- Modern számítógép rendszerekben az utasítás-memória és CPU között olyan közvetlen adatút biztosított, amellyel az olvasható *adatot is, mint utasítás-szót* lehet elérni a program memóriából:
 - *Konstans adat* (pl: string, inicializáló érték) utasítás memóriába töltésével a változók számára további helyet spórol(hatunk) meg az adatmemóriában.
 - Adat intenzív műveletek
 - **Mai modern rendszereknél** a Harvard architektúra megnevezés alatt, **ezt a módosított változatot értjük.**
 - *Gépi* (alacsony) szintű assembly utasítások.

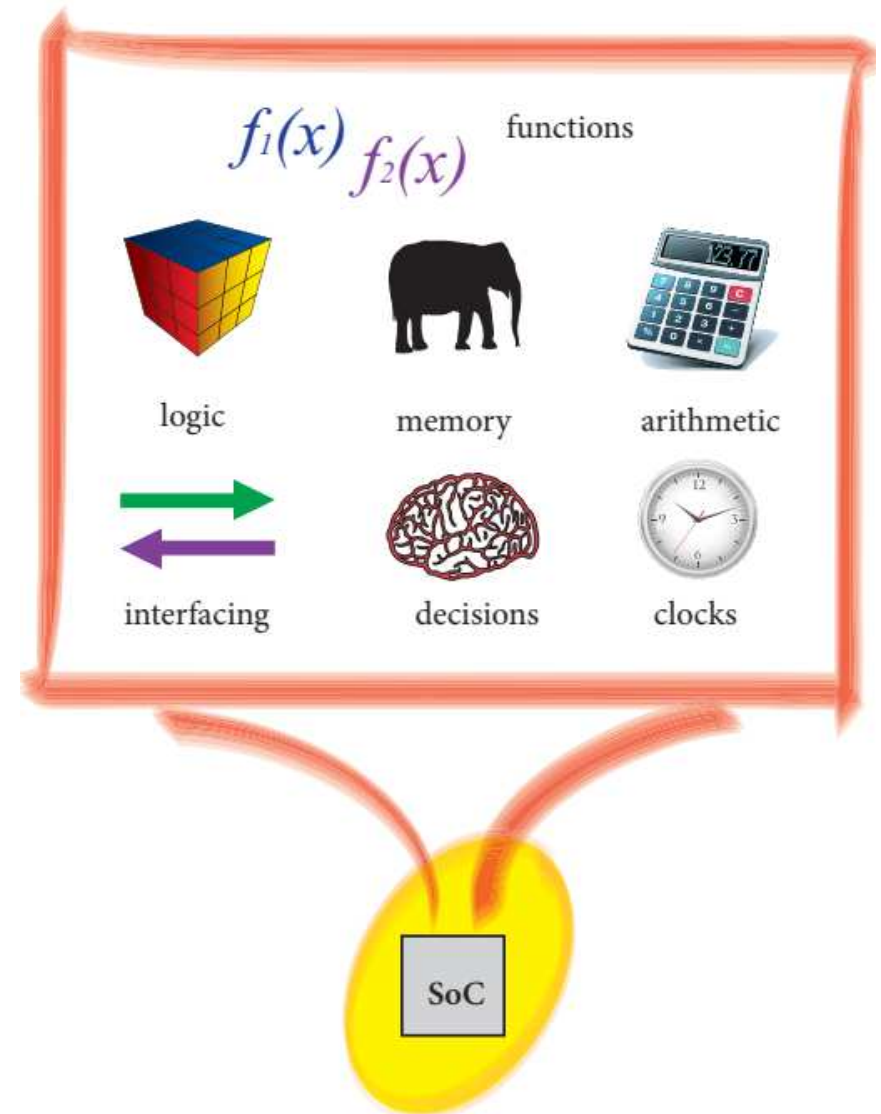
Harvard architektúra hátrányai

- Mai korszerű egychipes rendszereknél (pl. **SoC**: **S**ystem **O**n a **C**hip - 2005), ahol egyetlen chipen van implementálva minden funkció, nehézkes lehet a különböző memória technológiák együttes használata az utasítások és adatok kezelésénél. Ezekben az esetekben a külső memória ált. Neumann elvű.
- Korábban hátrányként említették: a magas szintű nyelveket (pl. ANSI C szabvány) , melyek közvetlen támogatása mára sokat fejlődött (új nyelvi konstrukció az utasítás adatként való elérésére).

System-On-a-Board vs. System-On-a-Chip

VS.

Harvard – Neumann együttes architektúra megvalósítás

- Mai, nagy teljesítményű számítógép architektúrákban a két elvet együttesen kell értelmezni:
- Példa: Cache rendszer
 - Programozói szemlélet (Neumann): cache '*miss*' esetén a fő memóriából kell kivenni az adatot (cím → adat)
 - Rendszer, hardver szemlélet (Harvard): a CPU ún. „on-chip” cache memóriája különálló adat-, és utasítás cache blokkokból áll, amelyből a CPU *cache* '*hit*' esetén közvetlenül tud adatot/utasítást venni.

Meltdown

Spectre

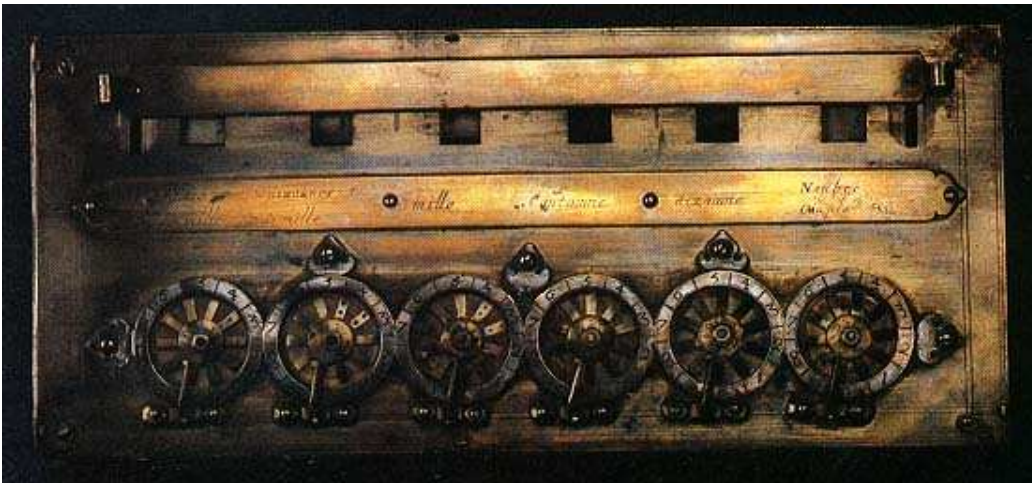
- Meltdown: illetéktelen hozzáférés memória tartalomhoz, CPU adat cache-én keresztül
 - szoftveres memória védelem (OS update - 5-30% lassulás), mikrokód javítása (FW update), később új mikroarchitektúra kell
- Spectre: branch misprediction – ún. spekulatív végrehajtás, mikroarchitektúrális támadás, illetve felhasználói módból OS kernel memória olvasható
 - Hardveres védelem, OS update, később új mikroarchitektúra kell
- Mely rendszereket érintheti:
 - Intel, AMD, ARM, RISC, Nvidia (GPU), Apple ...
 - Linux, MacOS, Windows ...

Számítógép generációk

Eredet - korai számítási eszközök I:

- 1642: Pascal – mechanikus kalkulátor (+,-)
- 1671: Leibnitz – kalkulátor 4 alapműv.

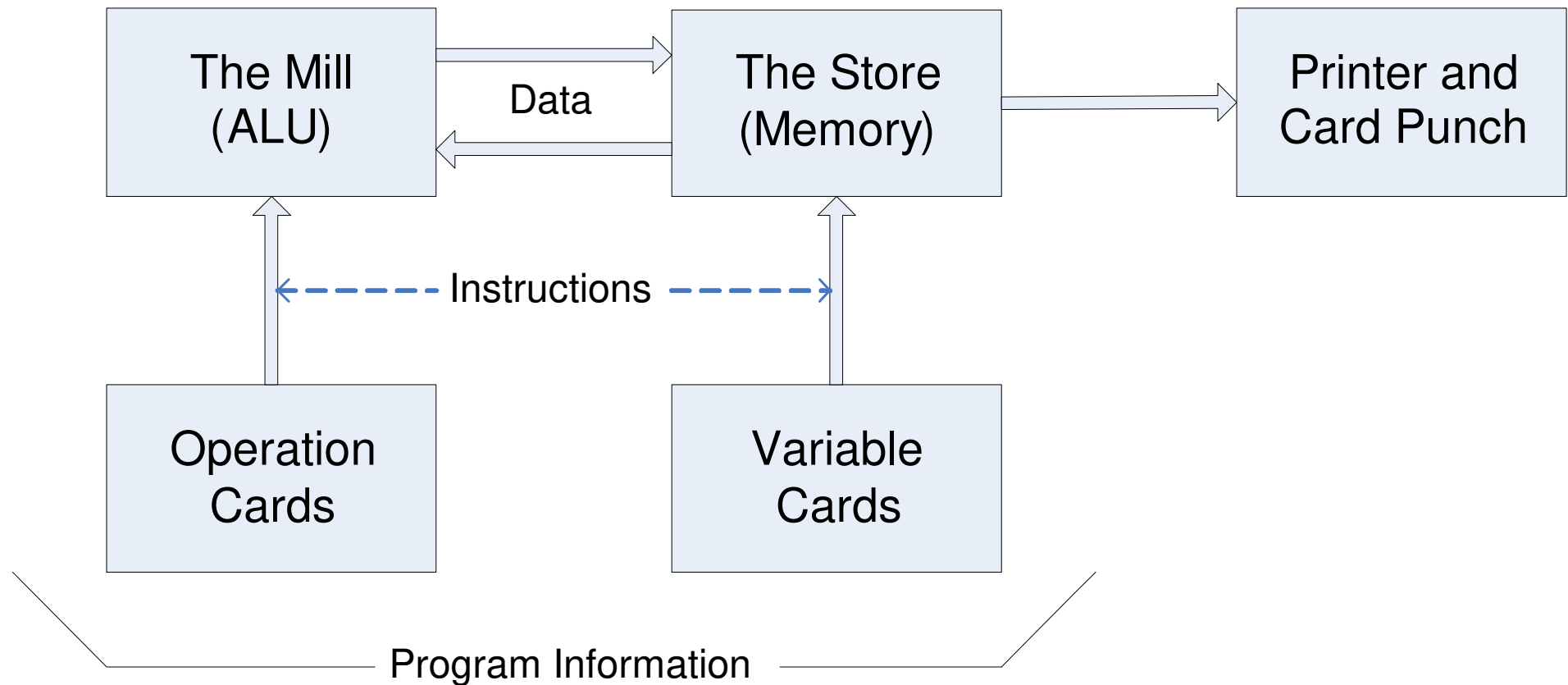

Eredet - korai számítási eszközök I (folyt.)

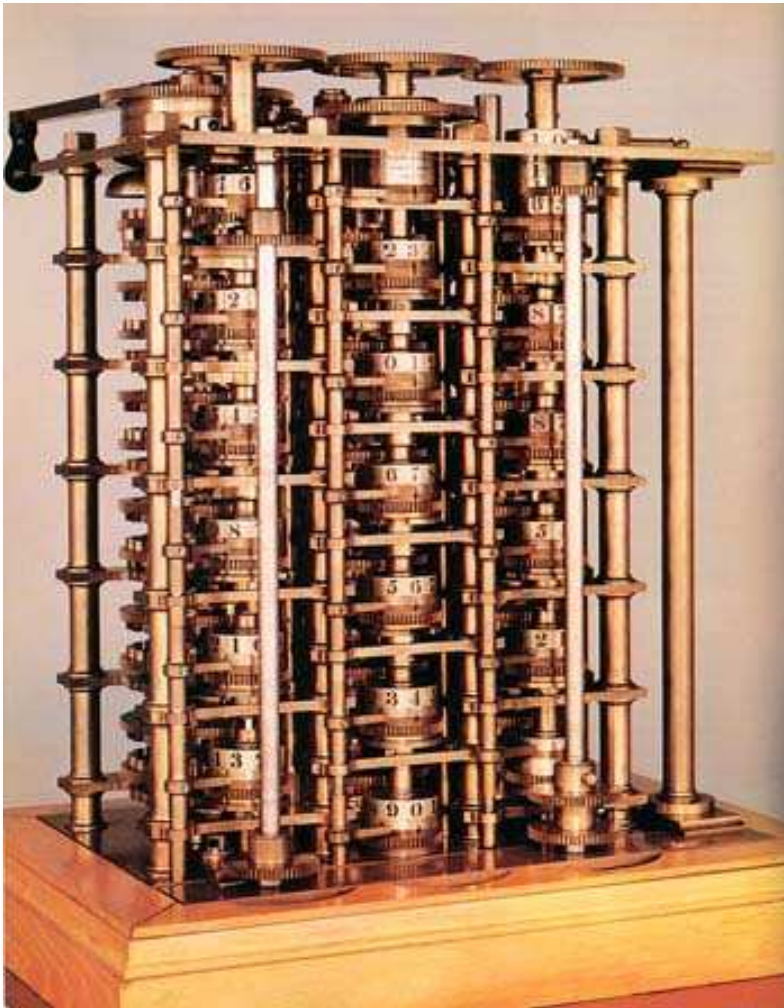
■ 1823: Babbage

- *Differencia Gép*: véges differencia módszer, ciklusos végrehajtás, automatikusan generált mat. táblákat
- *Analitikus Gép*: mai gépekkel szembetűnő hasonlóság, mat. fgv.-ek végrehajtása. MILL – aritmetika: 4 alap.műv. ('+' 1sec, '*' 1 min alatt), felt. elágazást is támogatta. Memóriája számoló „korongos”: 1000 db 50 jegyű számot tárolt.

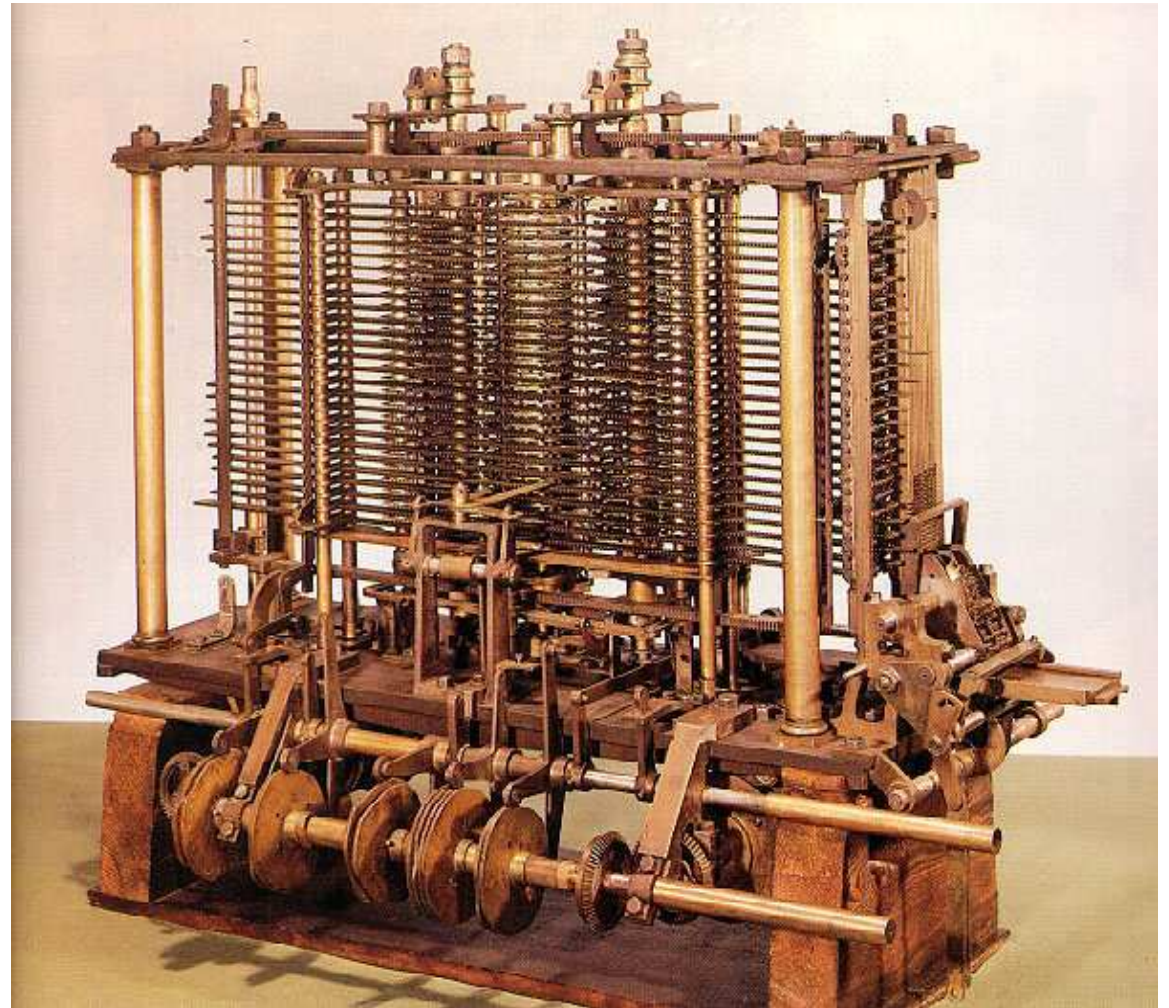
Babbage – Analitikus Gép

Babbage

Differencia gép

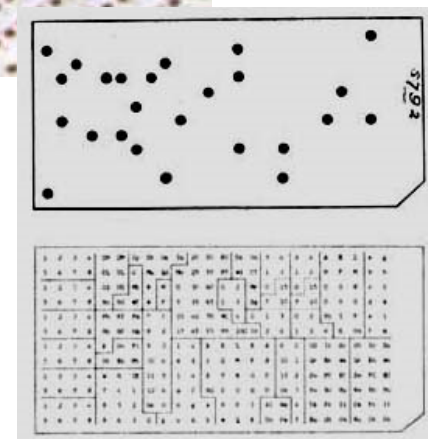
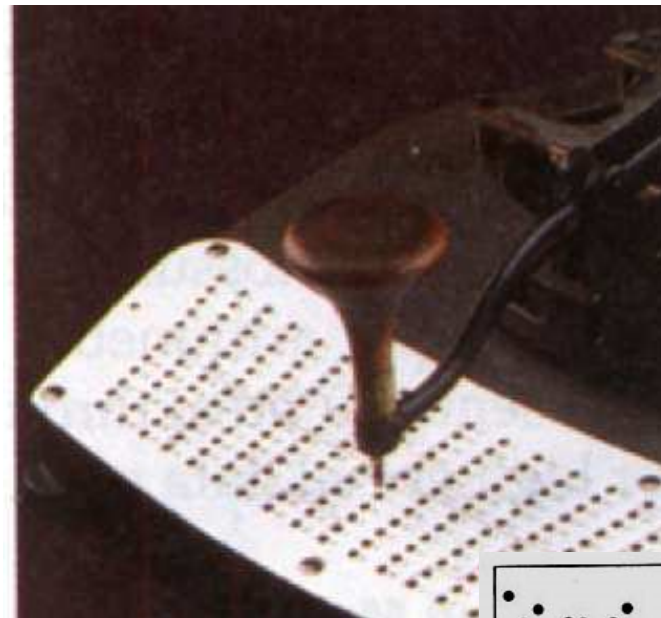
Analitikus gép

Eredet - korai számítási eszközök II (folyt.):

- 1801: Joseph Marie Jacquard: „loom” („szövőszék”) – „lyukkártya szerű” szalag, (számítási folyamat automatizálása)
- 1890: Hollerith – lyukkártya – US népszámlálás adatainak feldolgozására (1911 – IBM)
- 1930: Zuse: elektromechanikus gép
 - Z1: mechanikus relék, 2-es számrendszer!
 - Z3 (1941): első műveleti programvezérelt általános célú gép, lyukszalagos bemet (Neumann elvet követő)
- 1939: Aiken – *MARK I (Harvard)* relés aritmetika, számoló fogaskerekes tároló. **Harvard architektúra**: különálló program/kód és adatmemória! 72 db 23 jegyű szám

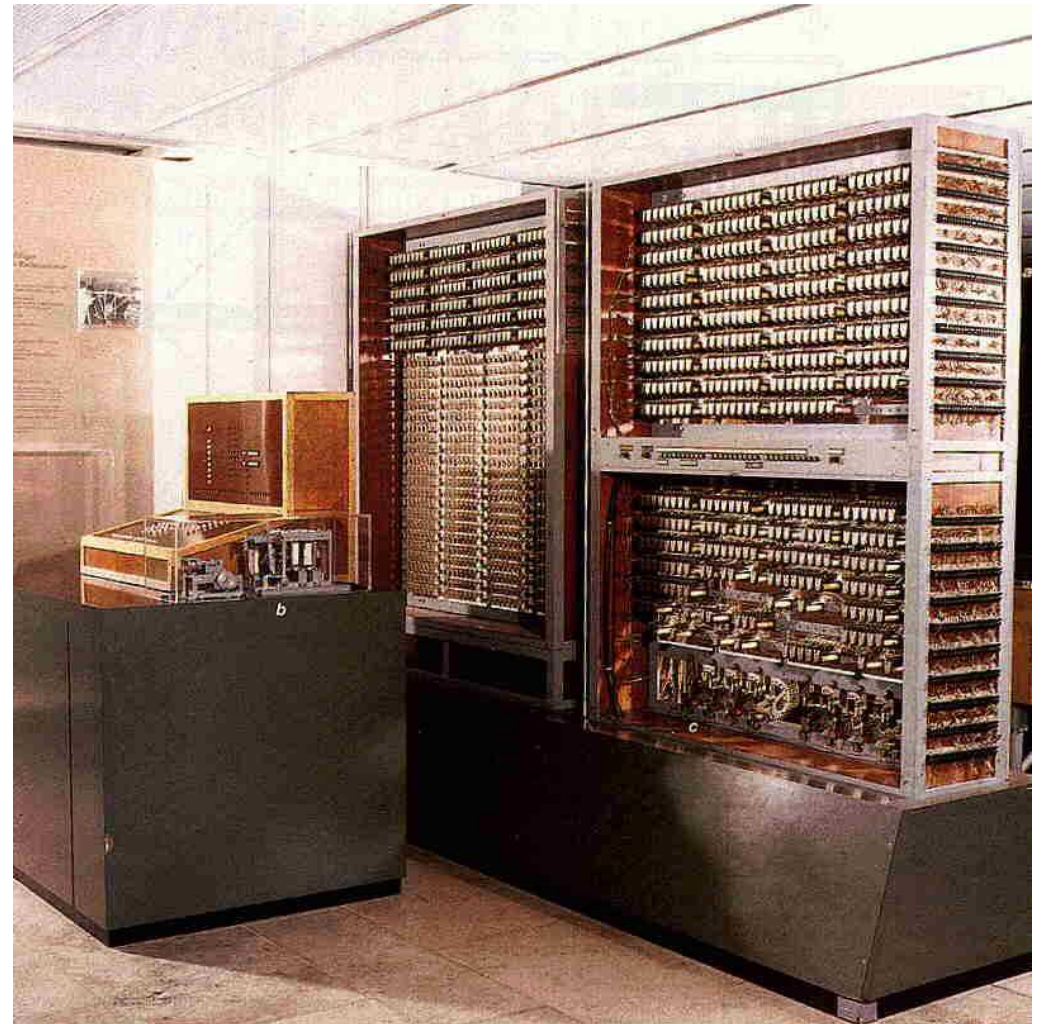
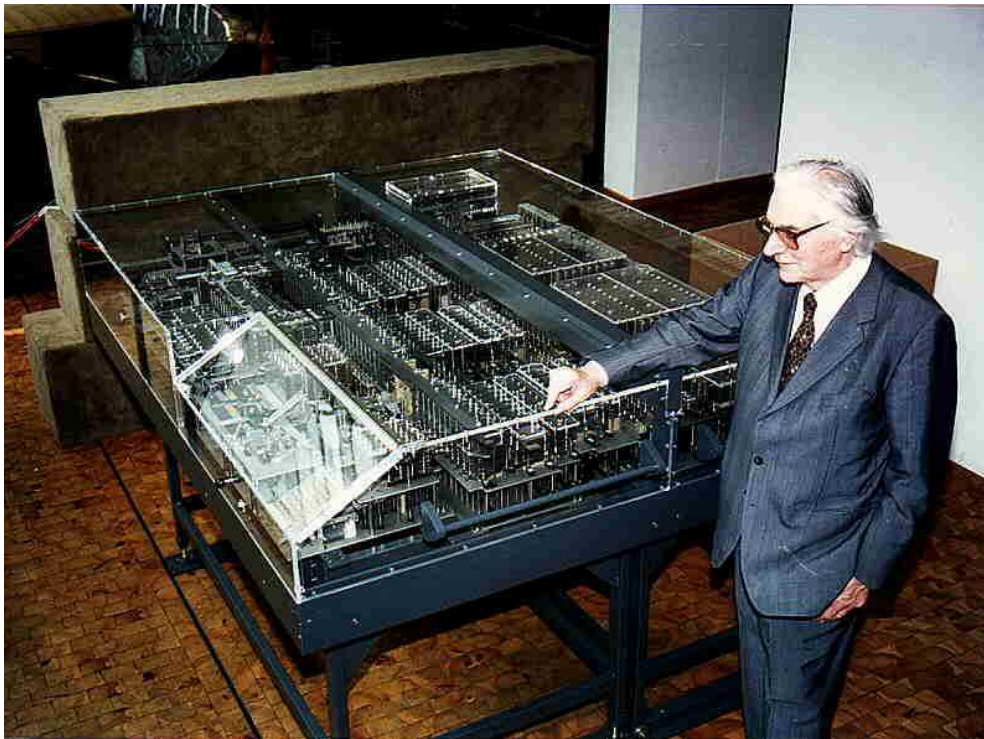

Jacquard „szövőgépe”

Hollerith - lyukkártya

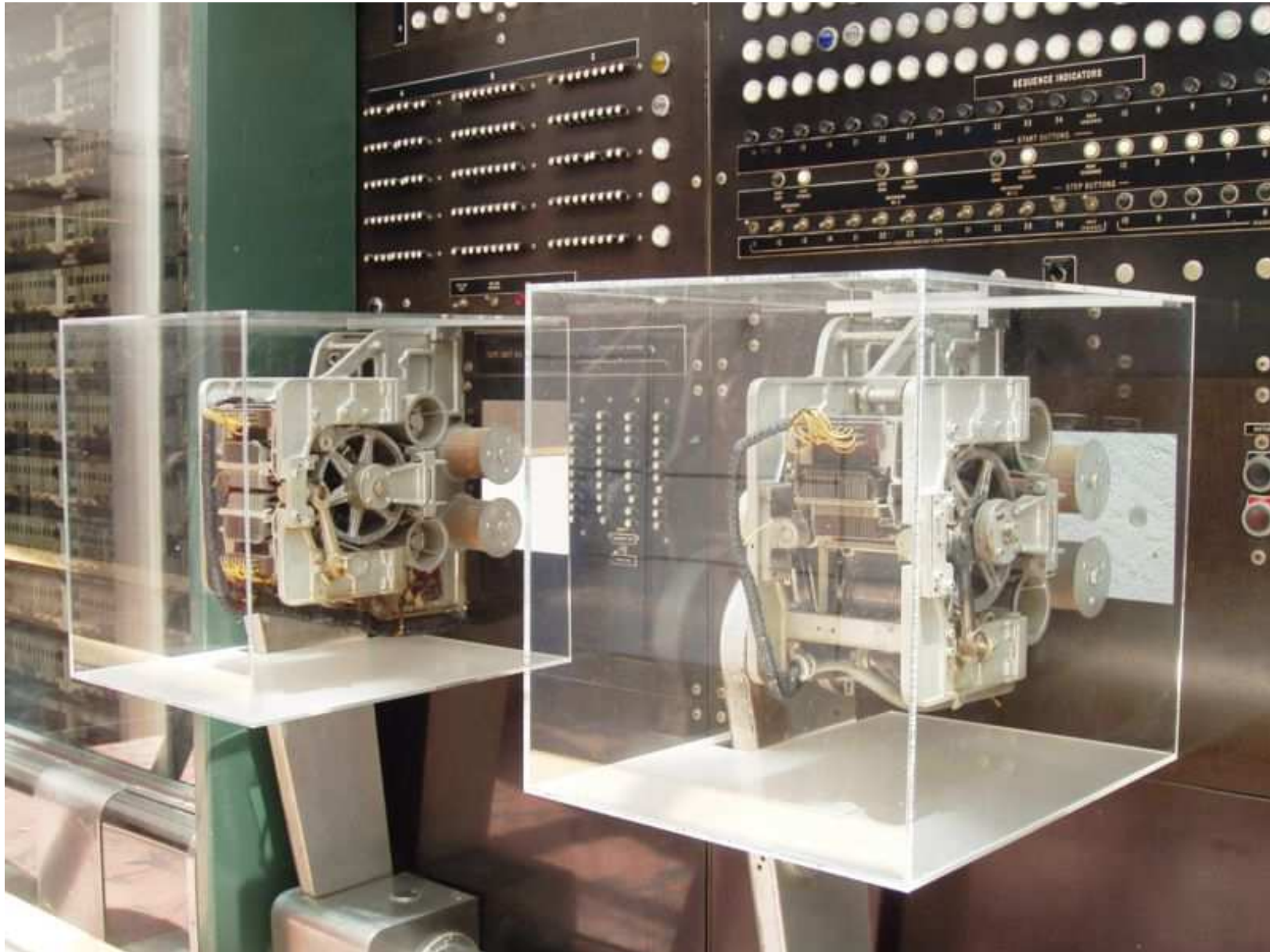
Zuse Z1 és Z3

Harvard MARK I

- Howard H. Aiken (Harvard University) – 1944
- Relés alapú aritmetika, mechanikus, korai sz.gép rendszer. Korlátozott adattároló képesség. (72 db 23 bites decimális számot tárol)
- ***Harvard architektúra***
 - Lyukszalagon tárolt 24-bites utasítások
 - Elektro-mechanikus fogaskerekes számlálókon tárolt 23 bites adatok
 - Utasítást adatként nem lehetett elérni!
- 4KW disszipáció, 4.5 tonna, 765.000 alkatrész: relék, kapcsolók
- Műveletvégzés: +,-: 1 sec, *: 6 sec, /: 15.3 sec
- Logaritmus, trigonometrikus fgv. számítás: 1 min

MARK I.

Eredet - korai számítási eszközök

III (folyt.):

- 1937: Berry computer (Iowa Egyetem) – John Atanasoff első elektronikus számítógép rendszer
 - egyenlet rdsz.ek Gauss eliminációjára
 - ! 2-es számrendszer
 - Tárolás: kondenzátoron (mint DRAM-nál)
 - ALU: aritmetikai / logikai szeparáció
 - Részek teljes elkülönítése: memória, I/O perifériák, ALU

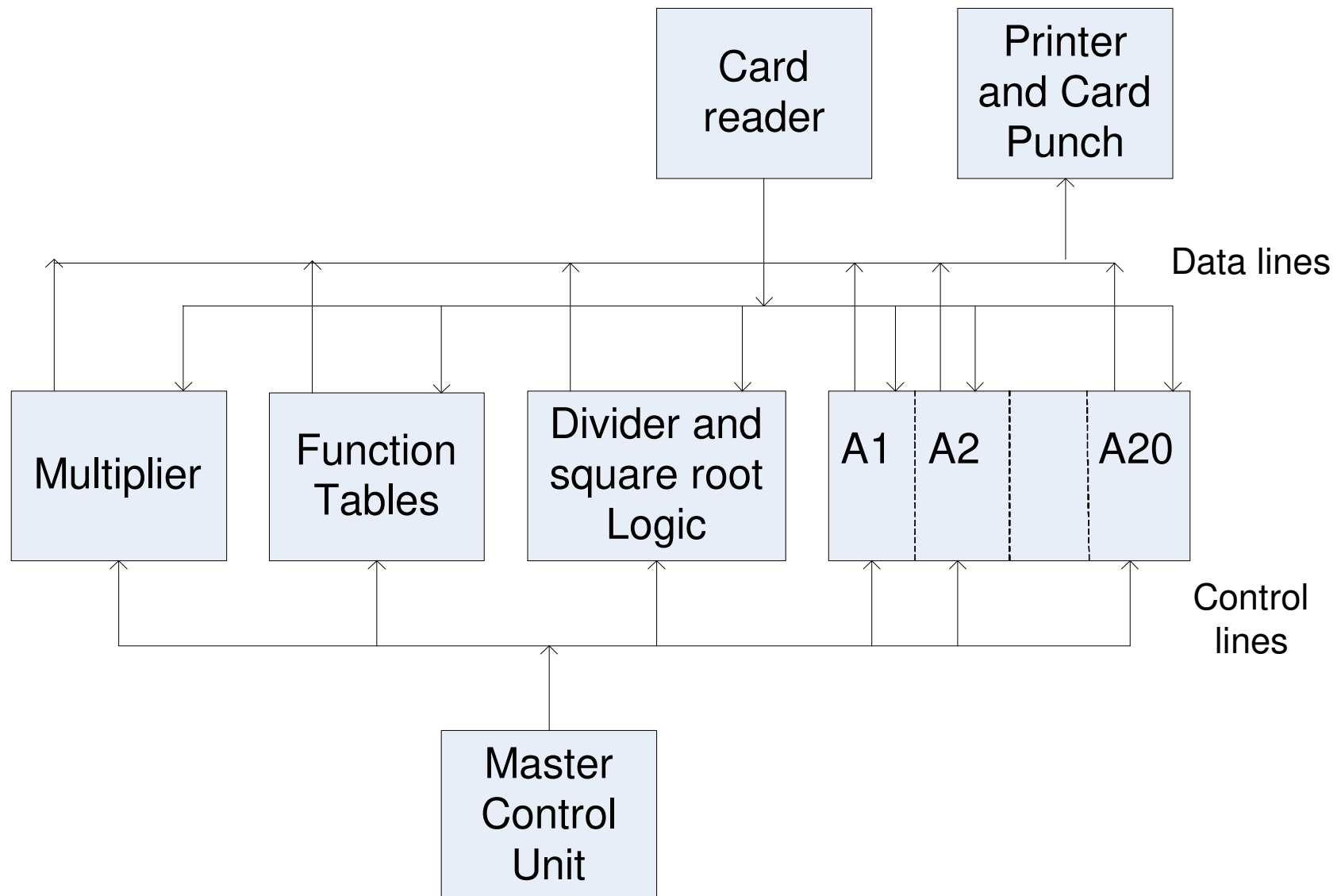
Atanasoff - Berry

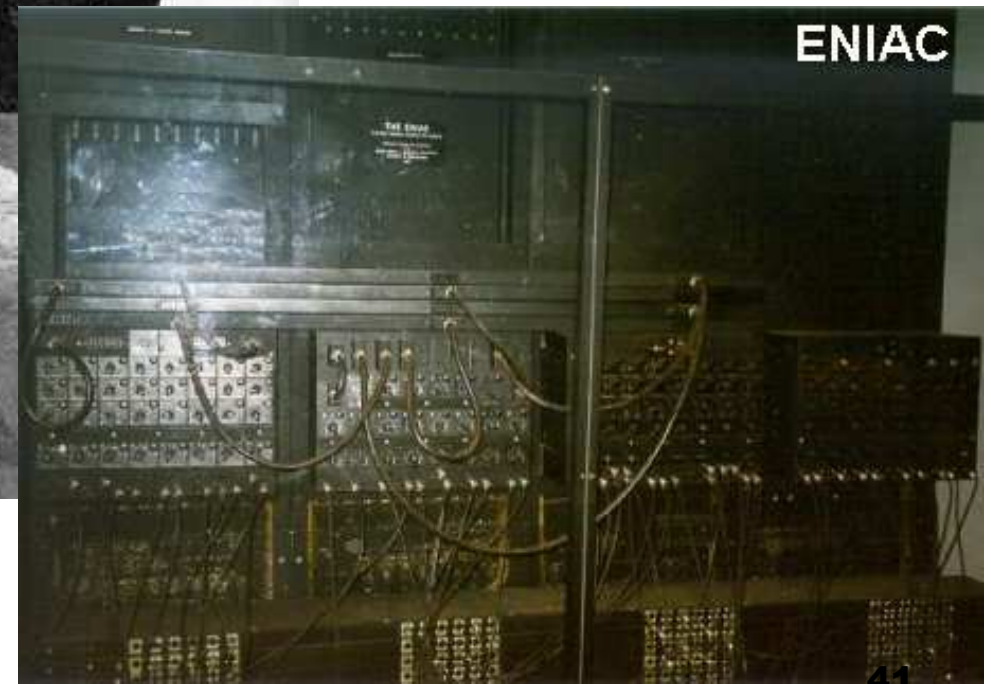
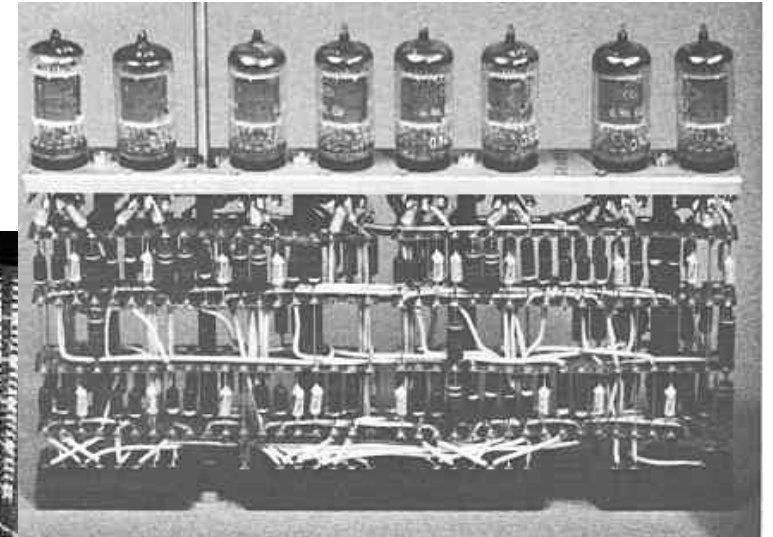
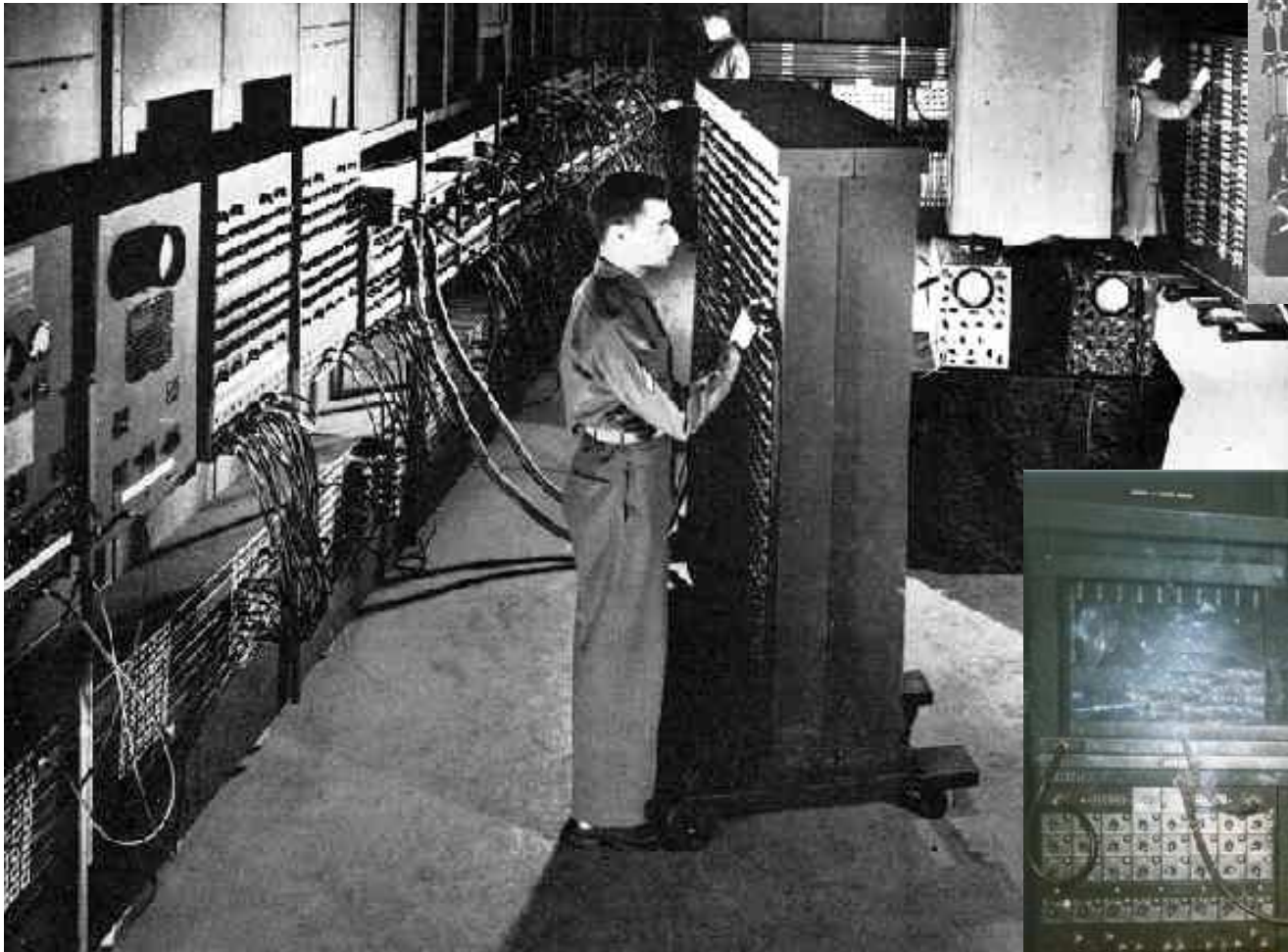
I. Generáció (1952-ig)

- 1943: **ENIAC**: elektromos numerikus integrátor és kalkulátor (Pennsylvania) Mauchly, Eckert
 - 18000 elektroncső, mechanikus, kapcsolók
 - Gépi szintű programozhatóság, tudományos célokra
 - Összeadás: 3ms
 - 20 ACC reg. – 10 jegyű decimális számra
 - 4 alapl művelet + gyökvonás
 - Kártyaolvasó-író
 - Function table: szükséges konstansok tárolása
 - Neumann elvű: közös program/kód és adat

ENIAC

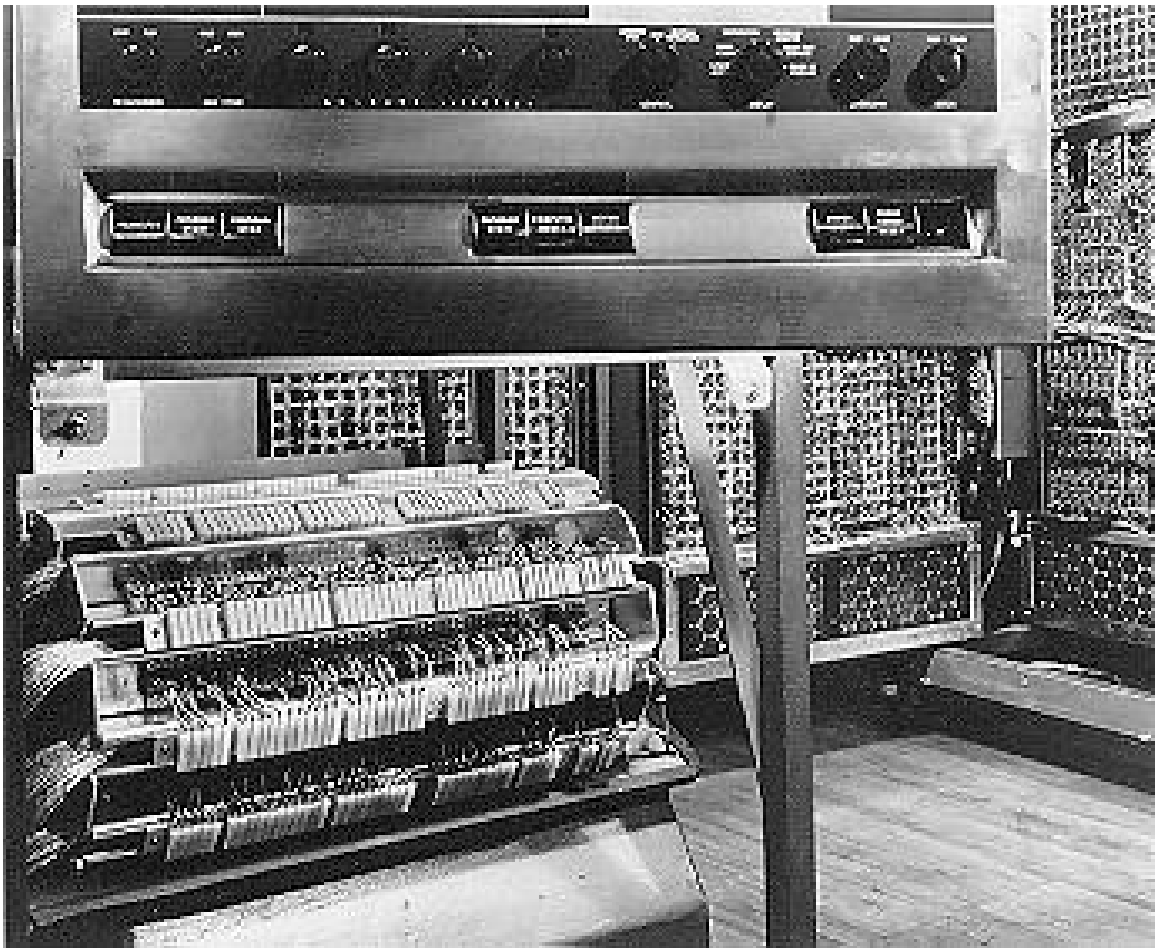
ENIAC

I. Generáció (folyt.):

- 1945: **EDVAC** (Electronic Discrete Variable Computer): egyenletmegoldó elektromos szgép.
 - Neumann János – „**von Neumann architektúra**”
 - Tárolt programozás
 - 2-es számrendszer
 - 1K elsődleges + 20K másodlagos tároló
 - soros műveletvégzés: ALU
 - utasítások: aritmetikai, i/o, feltételes elágazás
 - EDVAC tanulmány első teljes kivonata [pdf]
 - <http://www.virtualtravelog.net/wp/wp-content/media/2003-08-TheFirstDraft.pdf>

EDVAC

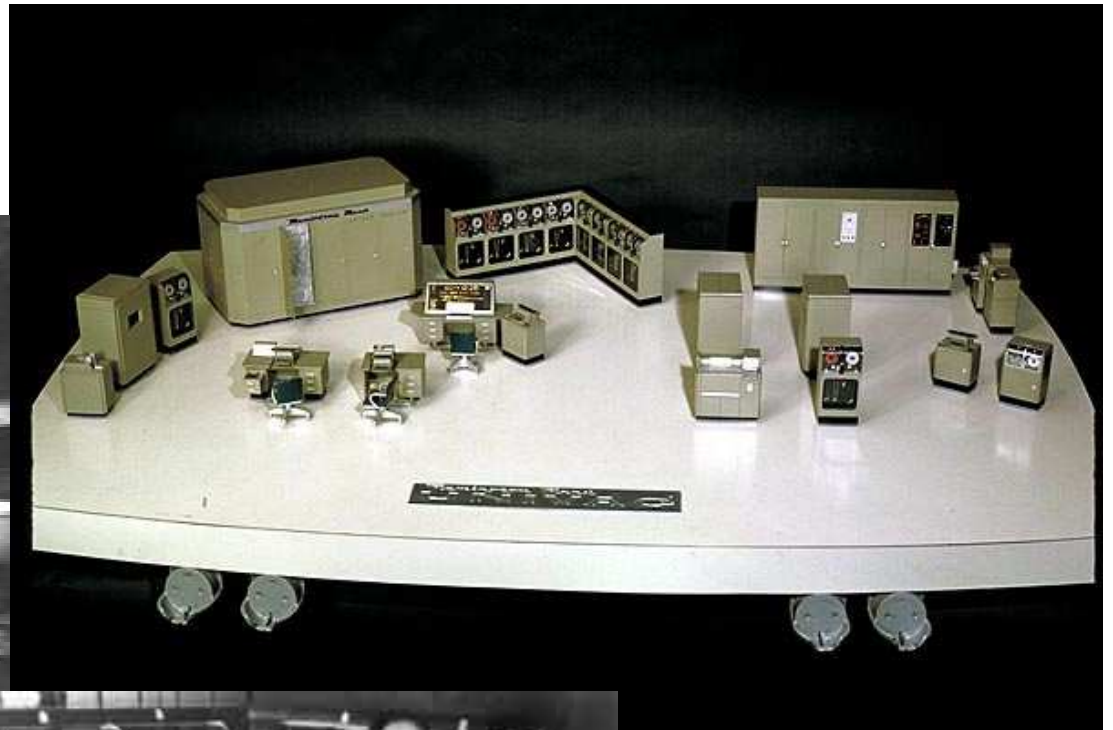
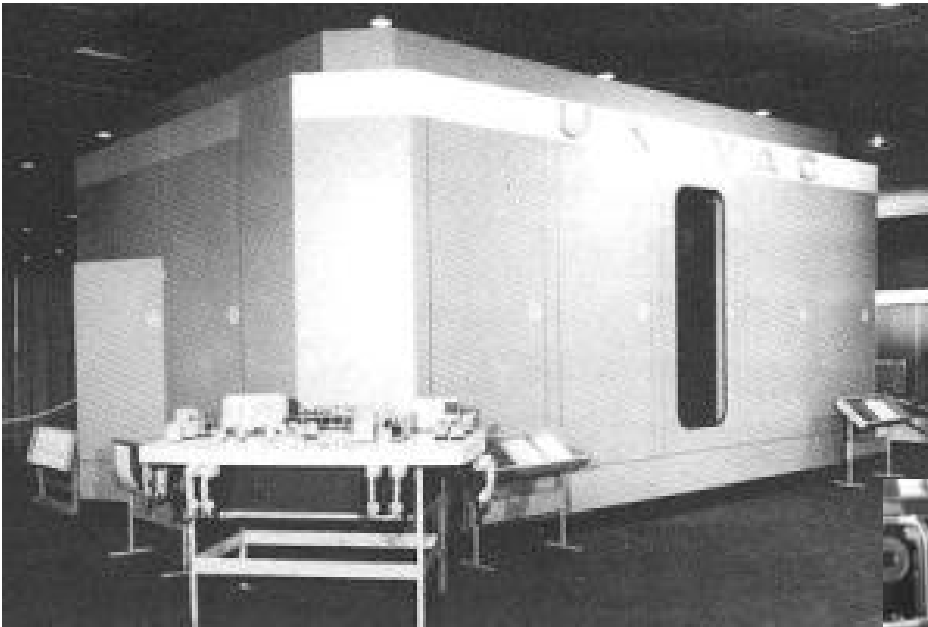

Neumann János

I. Generáció (folyt.):

- 1951: **UNIVAC I** (UNIVersal Automatic Computer I): üzleti/adminisztratív célokra
 - Mauchly, Eckert tervezte
 - 1951-es népszámlálásra, elnökválasztásra
 - 5200 elektroncső, 125KW fogyasztás, 2.25MHz
 - 1000 szavas memória, (12 bites adat: 11 digit + 1 előjelbit, 2x6 bites utasítás formátum)
 - Összeadás: 525μs, szorzás: 2150μs
 - BCD, paritás ell., hiba ell.

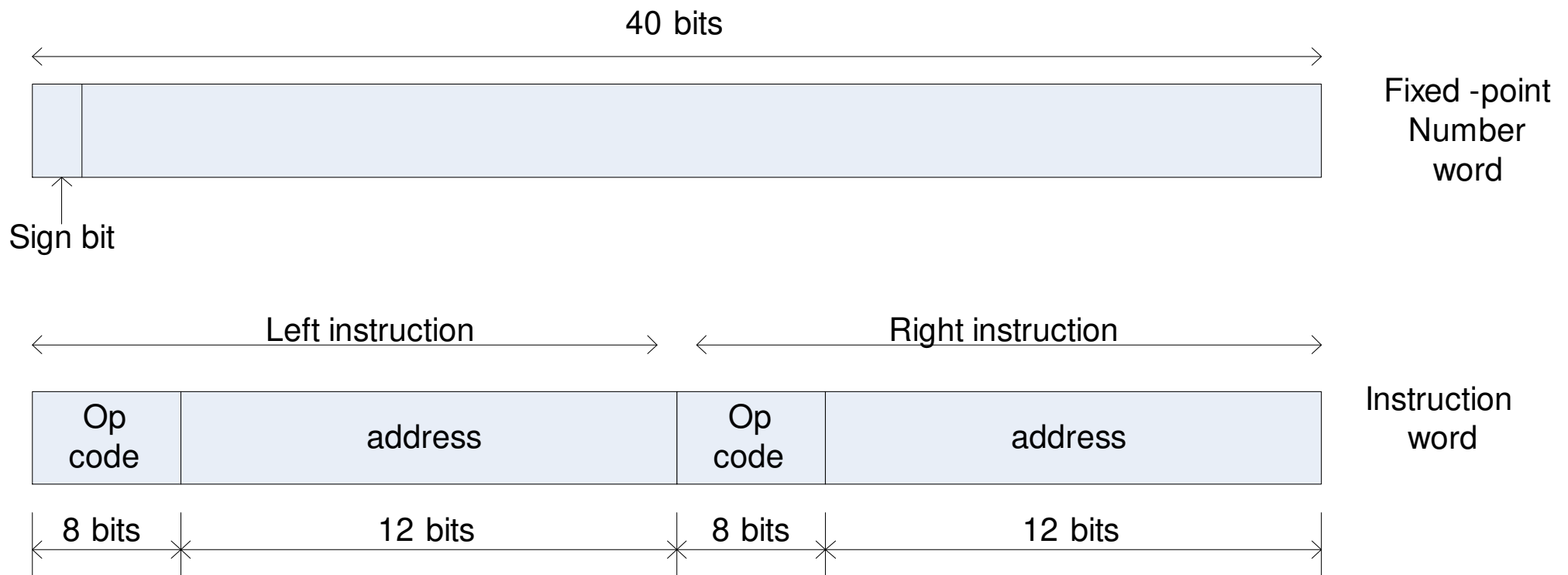
UNIVAC - I

I. Generáció (folyt.):

- 1952: **IAS** (Institute of Advanced Studies) Princeton
 - moduláris felépítés: mem, ALU, CU, I/O, ACC
 - köv. végrehajtható utasítás a memóriában a soron következő helyen van
 - egycímű gép – kisebb utasításhossz, (de ACC műveletek)
 - Mem: $2^{12}=4096$ location
 - párhuzamos feldolgozás!
 - szóhosszúság a feladattípusnak megfelelő numerikus pontosságtól függ
 - Utasítás csoportok: (1.1 táblázat)
 - Adatmozgató, aritmetikai, ugró, feltételes elágazás, címmódosító
 - IAS hátrányai: program struktúráltság – szubrutin hívás (call / return) nem támogatott, nincsenek nemnumerikus adatok

IAS adat és utasításformátum:

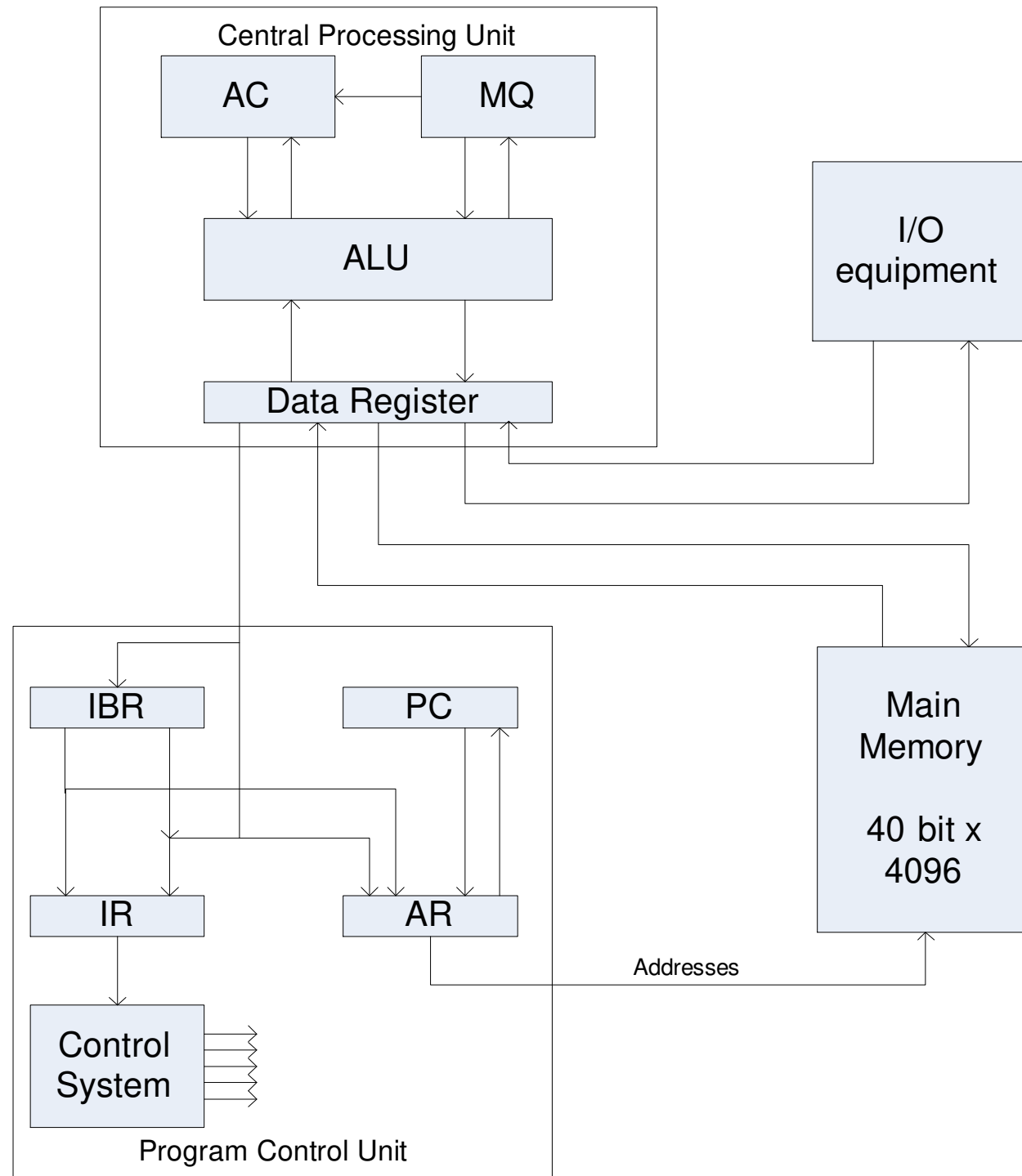
1.1 Táblázat: IAS utasítások

<i>Data transfer instructions</i>	
<i>Instruction</i>	<i>Description</i>
LDA X	Load ACCUMULATOR with value stored at location X.
LDAM X	Load ACCUMULATOR with negative of value stored at location X.
ABS X	Load ACCUMULATOR with absolute value of number stored at location X.
ABSM X	Load ACCUMULATOR with negative of absolute value of number stored at location X.
LDM X	Load MQ register with value stored at location X.
MQA	Load ACCUMULATOR with value stored in MQ register.
STOR X	The value of the ACCUMULATOR is transferred to location X.
<i>Arithmetic instructions</i>	
<i>Instruction</i>	<i>Description</i>
ADD X	Add number stored at location X to ACCUMULATOR.
SUB X	Subtract number stored at location X from ACCUMULATOR.
ADDABS X	Add absolute value of number stored at location X to ACCUMULATOR.
SUBABS X	Subtract absolute value of number stored at location X from ACCUMULATOR.
MULT X	Multiply the number stored in MQ register by value stored in location X, leave 39 most significant bits in ACCUMULATOR, and leave 39 least significant bits in MQ register.
DIV X	Divide value in ACCUMULATOR by value stored at location X; leave remainder in ACCUMULATOR and quotient in MQ register.
LFTSHFT	Multiply the number in the ACCUMULATOR by 2, leaving it there.
RGTSHT	Divide the number in the ACCUMULATOR by 2, leaving it there.

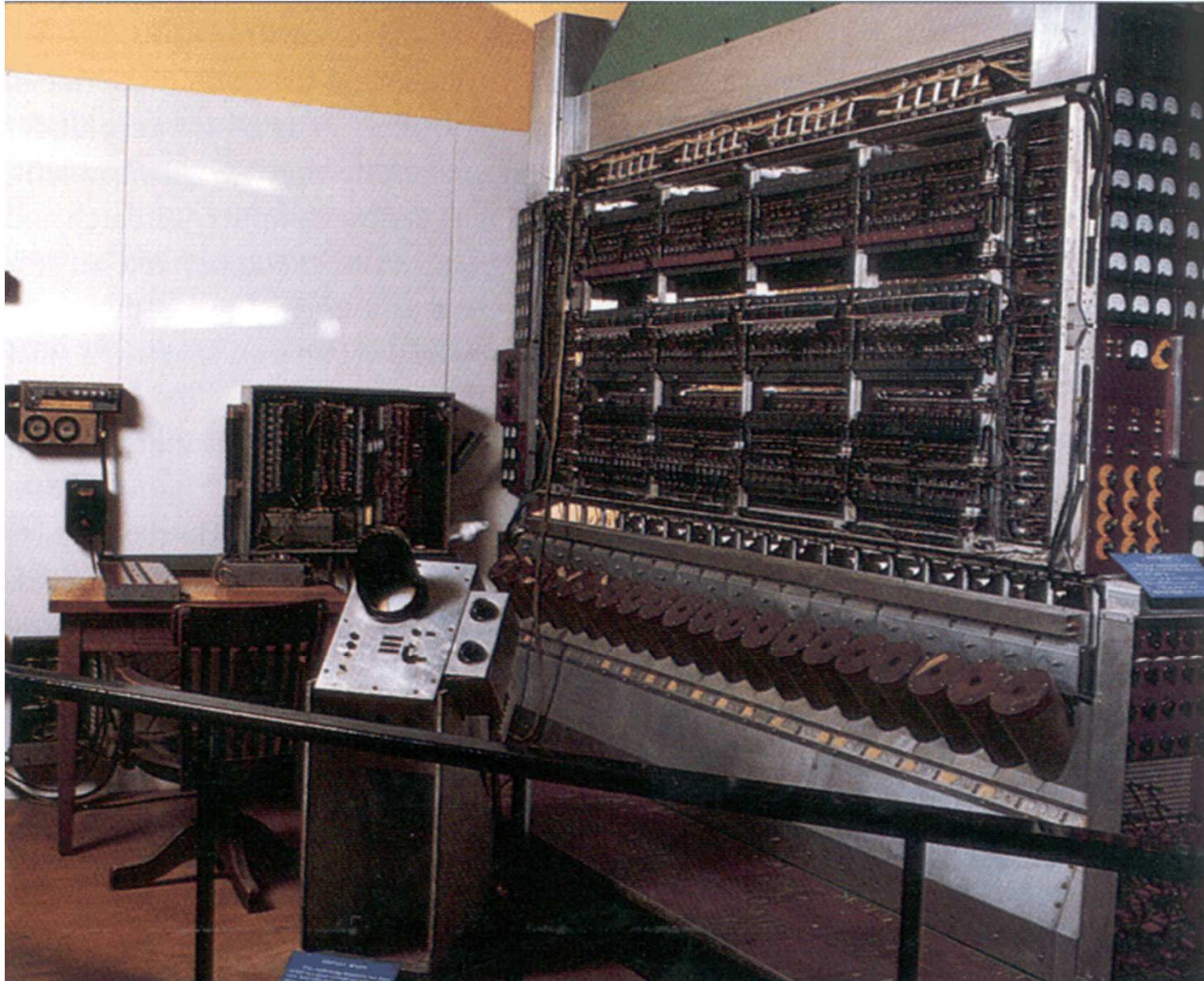
1.1 Táblázat: IAS utasítások (folyt.)

<i>Jump instructions</i>	
<i>Instruction</i>	<i>Description</i>
JMPL X	Next instruction to execute is in most significant half of location X.
JMPR X	Next instruction to execute is in least significant half of location X.
<i>Conditional branch instructions</i>	
<i>Instruction</i>	<i>Description</i>
BRANCHL X	If number in ACCUMULATOR is nonnegative, next instruction to execute is in most significant half of location X.
BRANCHR X	If number in ACCUMULATOR is nonnegative, next instruction to execute is in least significant half of location X.
<i>Address modification instructions</i>	
<i>Instruction</i>	<i>Description</i>
CADRL X	The address bits (12 least significant bits) of the most significant half of location X are replaced with the 12 least significant bits of the ACCUMULATOR.
CADRR X	The address bits (12 least significant bits) of the least significant half of location X are replaced with the 12 least significant bits of the ACCUMULATOR.

IAS

IAS computer

II. Generáció (1952-63):

- Üzleti célokra (háború vége) IBM
- Tranzisztor! (1940 végétől)
- Csökkenő méret + disszipált telj. / sebesség nő
- Core memóriák – megbízható, gyors
- Lebegő pontos számok, utasítások
- Új módszer az operandus helyének azonosítására
- FORTRAN, ALGOL, COBOL nyelvek
- I/O processzorok: CPU tehermentesítése
- Batch programozás, könyvtári függvények, compilerek

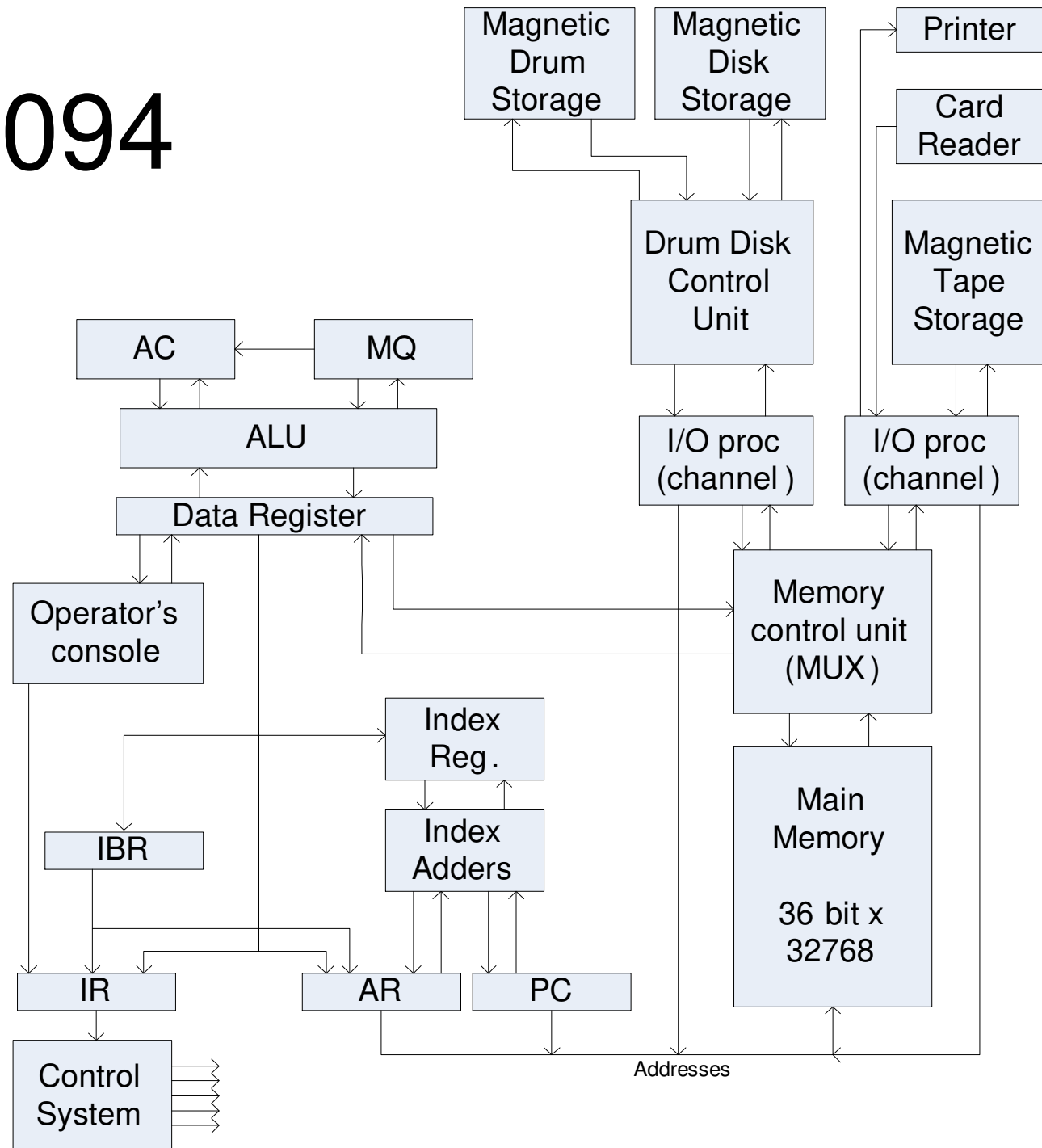
II. Generáció (folyt.):

■ IBM 709x

- egycímű gép ($AR \Leftarrow PC + IR$ tartalma)
- I/O processzorok
- 36 bites utasítás, és adat (72 bites adatút)

IBM 7094

IBM 7094

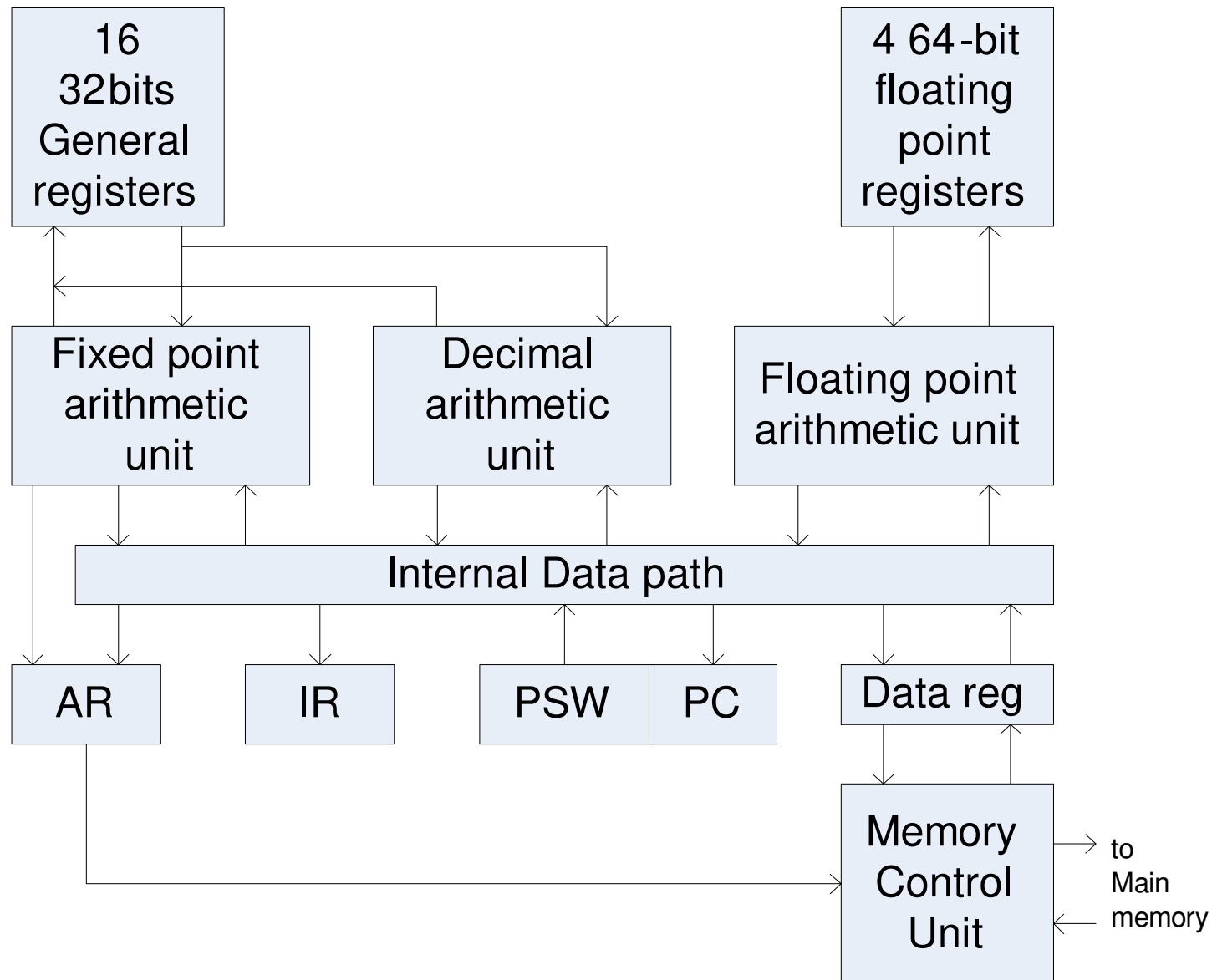
III. Generáció (1962-75):

- IC technológia
- 1965. Gordon-Moore trv: Mikro-minimalizáció
- Félvezető memóriák
- Mikroprogramozás (Wilkes 1951)
- Multiprogramozás: „time-sharing”
- Operációs Rendszerek megjelenése
- Pipeline - parallel működés
- Numerikus programozás: vektorműveletek

IBM 360

- első sorozatban gyártott (gépcsalád): fogyasztói célok szerinti kategóriák
- azonos utasítás készletek
- I/O csatornák seb. szerint (selector, MUX)
- 32 bites utasítások
- 8x4 bites BCD számjegyeket tárol
- 4x8 bit karakter! tárolására
- Integer / fix-point / floating-point számokat is kezel
- 16 db 32 bites ált.célú regiszter (adatok, címek)
- 4 db 64 bites lebegőpontos műveleti reg.
- Interaktív rendszer
- Virtuális memóriakezelés lehetősége
- PSW: státuszjelző regiszter (flag)

IBM 360 utasítás készlet:

IBM 360

IV. Generáció (1974 - ?):

- IC alapú technológia: komplexitás-méret
- Cache memóriák
- Virtuális memória rendszerek
- SoC: System On a Chip
 - Motorola 68000 – 32bites proc.
 - ALU, Regiszterek, virtuális memória egy chipen
- 4, majd 16 ... megabites memóriák
- PC: személyi számítógépek megjelenése
- Száloptika \Rightarrow hálózatok (INTERNET)

V. Generáció (napjainkban):

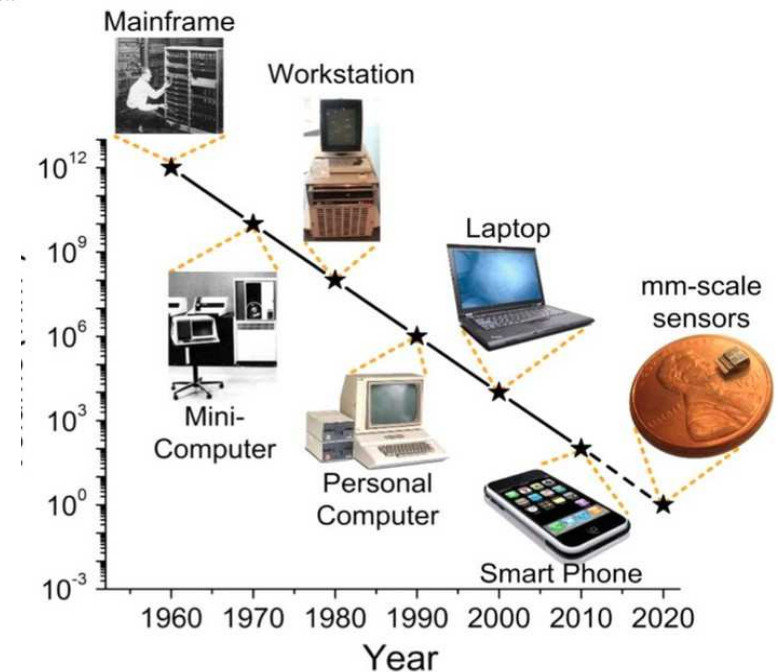
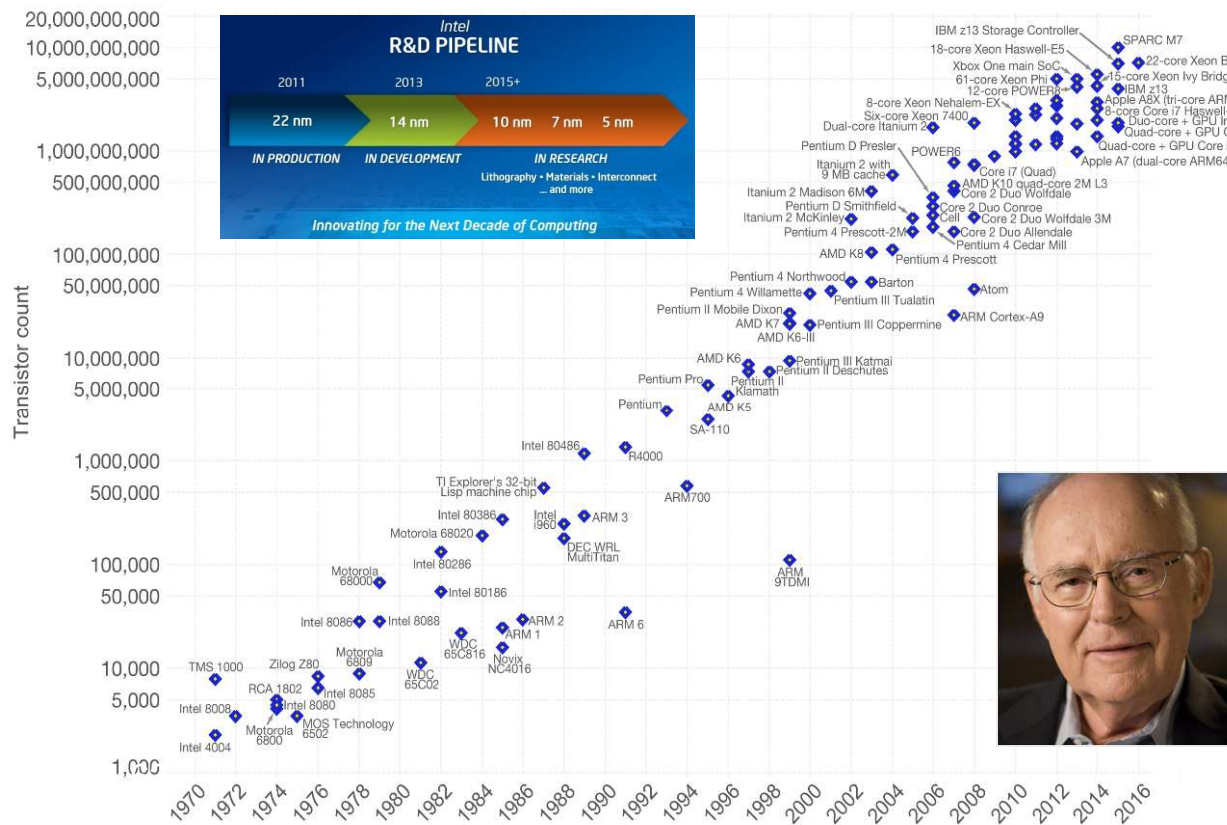
- Ember-gép interakció (HCI)
 - IPAR 4.0 ...
- Felhasználóbarát szemlélet
- Ergonómia
- Mesterséges intelligencia (AI)
 - Deep learning
- Természetes nyelvi környezet:
fejlesztőeszközök (development tools)

Hol tart jelenleg a technológia?

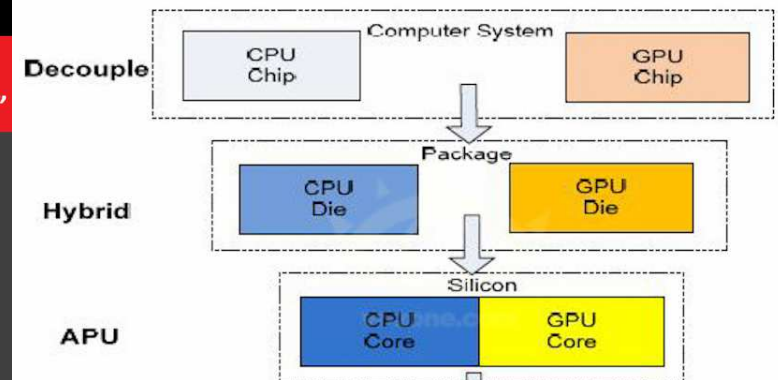
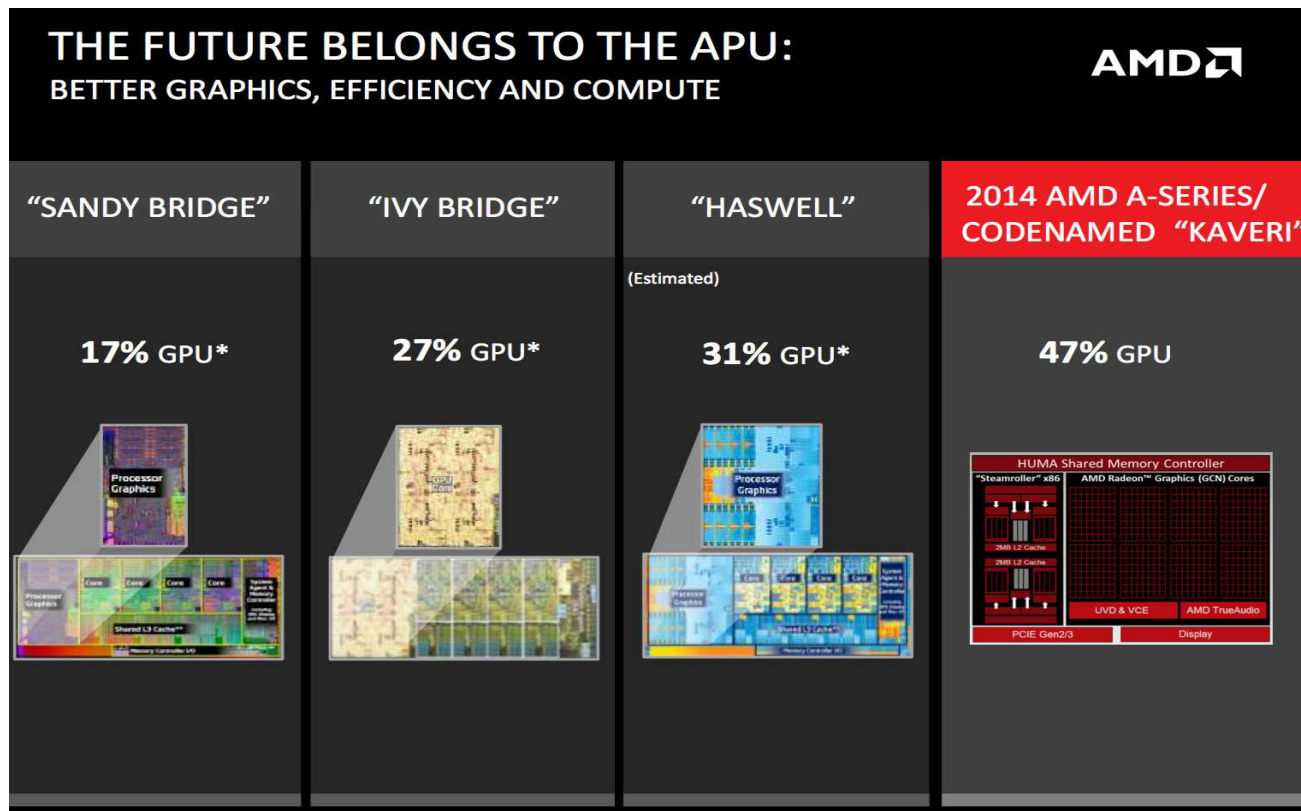
Age Group	Percentage
18-24	~2%
25-34	~45%
35-44	~35%
45-54	~25%
55-64	~15%
65-74	~10%
75-84	~5%
85+	~2%

- **Moore törvénye (1965):** 1 (2, ma 3) évente adott Si felületegységre eső tranzisztorszám duplázódása
- **Bell törvénye (1972):** számítógépek méretének fokozatos csökkenése (~10 évente új számítógép osztályok, platformok megjelenése)

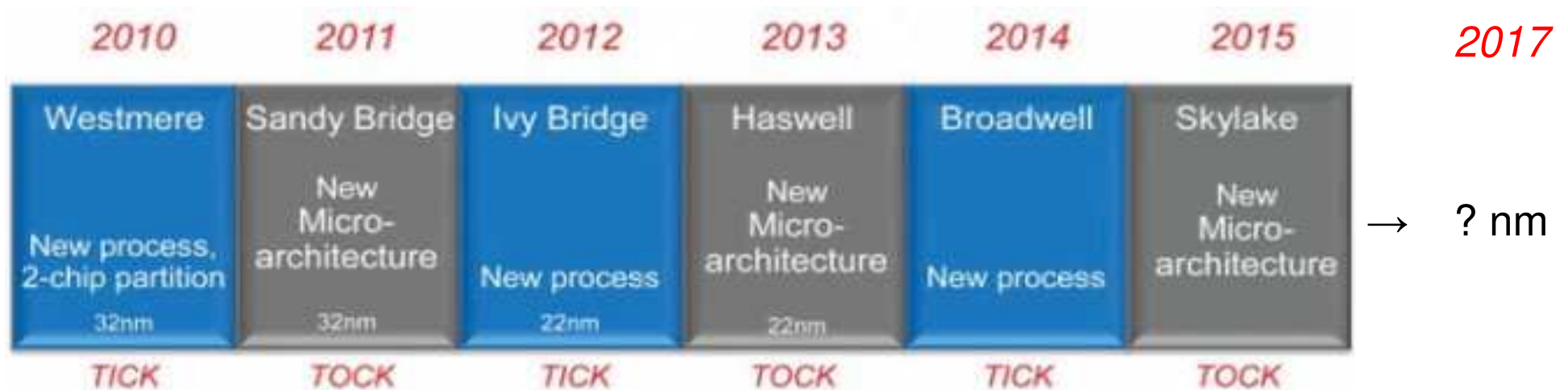

CPU + GPU integráció = **APU**

APU (**A**ccelerator **P**rocessor **U**nit)

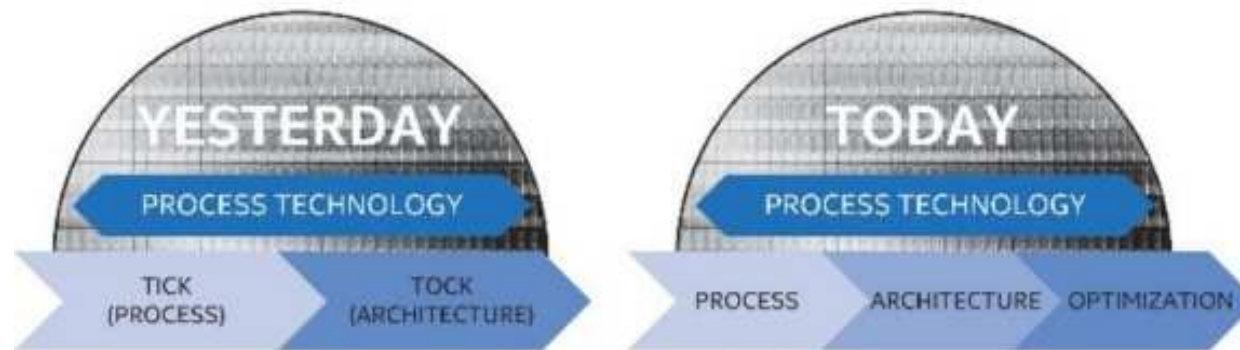
Intel „tikk-takk” stratégiája:

Megdőlt ez a „tikk-takk” stratégia (2016):

- 2 évente új gyártástechnológiára váltottak (ez jelenti a nagyobb problémát!) 22 → 14 → 10 nm.
- 2 évente új mikroarchitektúra jelent meg
- Intel Kaby Lake: 7. gen Intel Core architektúra (még az utolsó tock fázisban készült, 14nm)

Intel „PAO” stratégia:

PAO – Process – Arcitecture – Optimization (2016-tól)

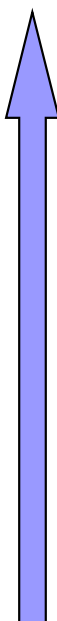
- 3 évente új gyártástechnológiára váltottak (ez jelenti a nagyobb problémát!) → 10 nm → ... ?
- 3 évente új mikroarchitektúra jelent meg
- 3 évente az architektúra optimalizálása
- Intel Kaby Lake: 7. gen Intel Core architektúra (még az utolsó tock fázisban készült)

Szuperszámítógépek

■ Első szuperszámítógépek

- LARC: (Livermore – US) atom-kutatásokra (1960)
- IBM 7030 / Stretch (1961)

■ MA (2024. február): www.top500.org

-
- 1.) Frontier – HPE Cray EX235, Oak Ridge Laboratory, USA
 - 8.7 millió ! processzor mag (AMD Epyc 3rd gen 64C 2GHz), P: 22 700 kWh!!
 - **~1.2 ExaFLOPs = 1 194 PetaFLOP/s teljesítmény!!**
 - 2.) Aurora – Argonne National Laboratory, USA
 - 4.74 millió ! processzor mag (Intel Xeon 9470 52C 2.4GHz), P: 24 600 kWh!!
 - **585 PetaFLOP/s teljesítmény!!**
 - 3.) Eagle – Microsoft Azure, USA
 - 1.23 millió ! processzor mag (Intel Xeon Platinum 8080 48C 2 GHz), P: -
 - **561 PetaFLOP/s teljesítmény!!**
 - 5.) LUMI – HPE Cray EX235: EuroHPC, Finnország!
 - 2.7 millió processzor mag (AMD Epyc 3rd gen 64C 2GHz), 2800 TB memória, P: 7 107 kWh!!
 - **379.2 PetaFLOP/s teljesítmény !**
 - ...
 - x.) IBM Roadrunner BladeCenter QS22/LS21 Cluster, (LANL, Los Alamos., US) - 2009
 - 129 600 processzor magos rendszer (PowerXCell 8i 3.2 GHz), 73 728 GB memória (N/A)
 - **1.105 millió GFLOPs teljesítmény! (elsőként ~ 1 PetaFLOPs sebességtartomány átlépése)**

■ További lehetőségek: FDE – parallelizmus

- átlapolt végrehajtás (látszólagos) – pipe-line, vagy IPL (utasítás szintű párhuzamosítás – pl. szuperskalár processzorok): párhuzamosítás egyetlen processzoron belül
- teljesen párhuzamos végrehajtás (több processzor) – pl. CELL BE
- heterogén több-magos (multi-core/many-core) rendszerek (pl. mai APU-k)

Szuperszámítógép

■ #199. Magyarország (2023. január)

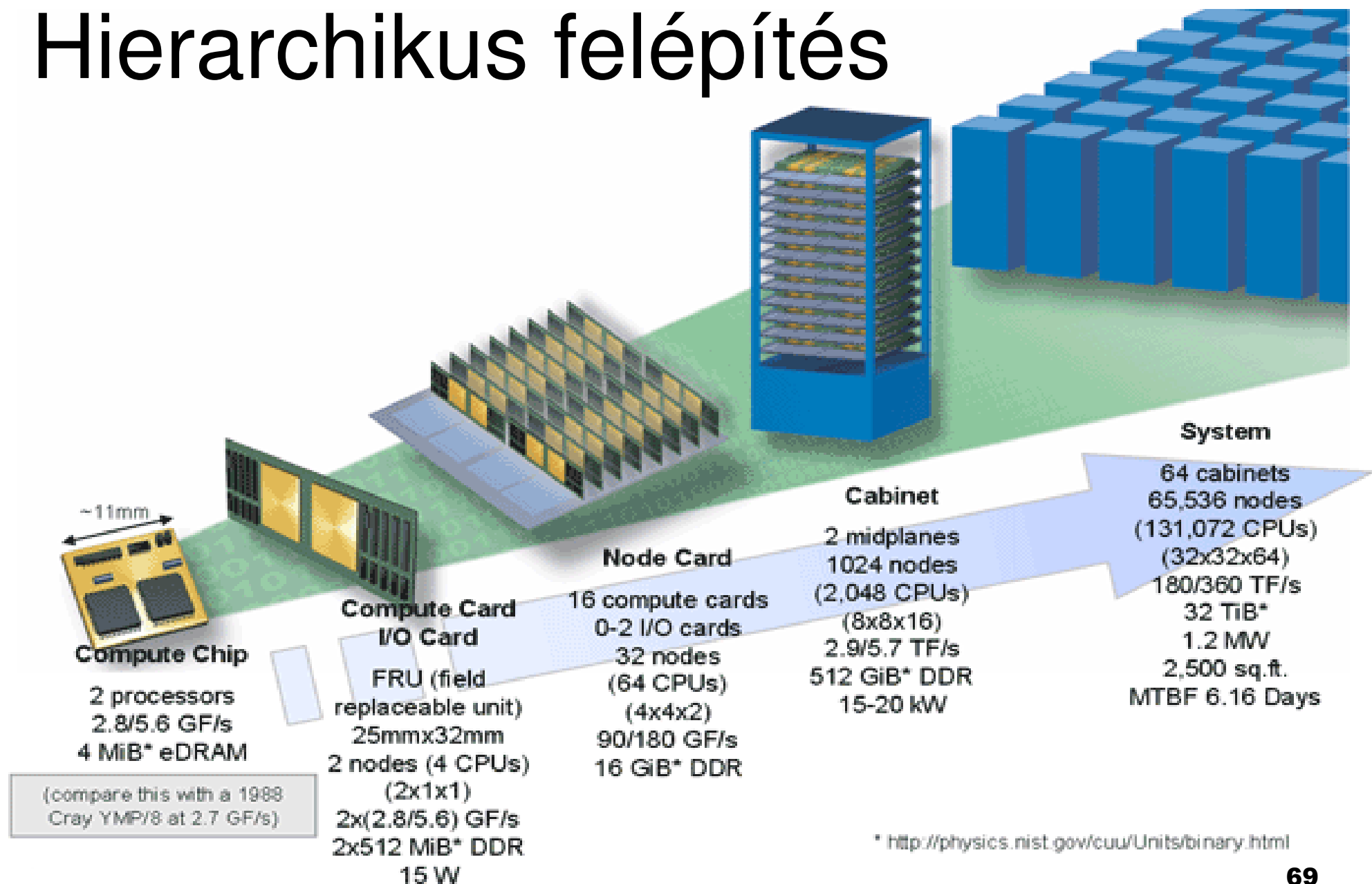
- KIFÜ-HPC: „Komondor”, Debrecen
- **5 PetaFLOP/s**, ~5 mrd Ft, 1.3 MWh
- HPE Cray EX, AMD Epyc 7763 64C 2.5GHz
- 28 768 CPU mag
- NVIDIA A100 SXM4 40 GB
- <https://hpc.kifu.hu/>

■ Magyarország (2014)

- # 307. Leó NIIFI-Debrecen - Cluster Platform SL250s Gen8, Intel Xeon E5-2650v2 8C 2.6GHz, Infiniband FDR, NVIDIA K20x/K40
- **253.6 TFLOPs** teljesítmény, 122 KWh
- HPE rendszer
- 4 890 CPU mag, 10 TB memória
- <http://www.niif.hu>

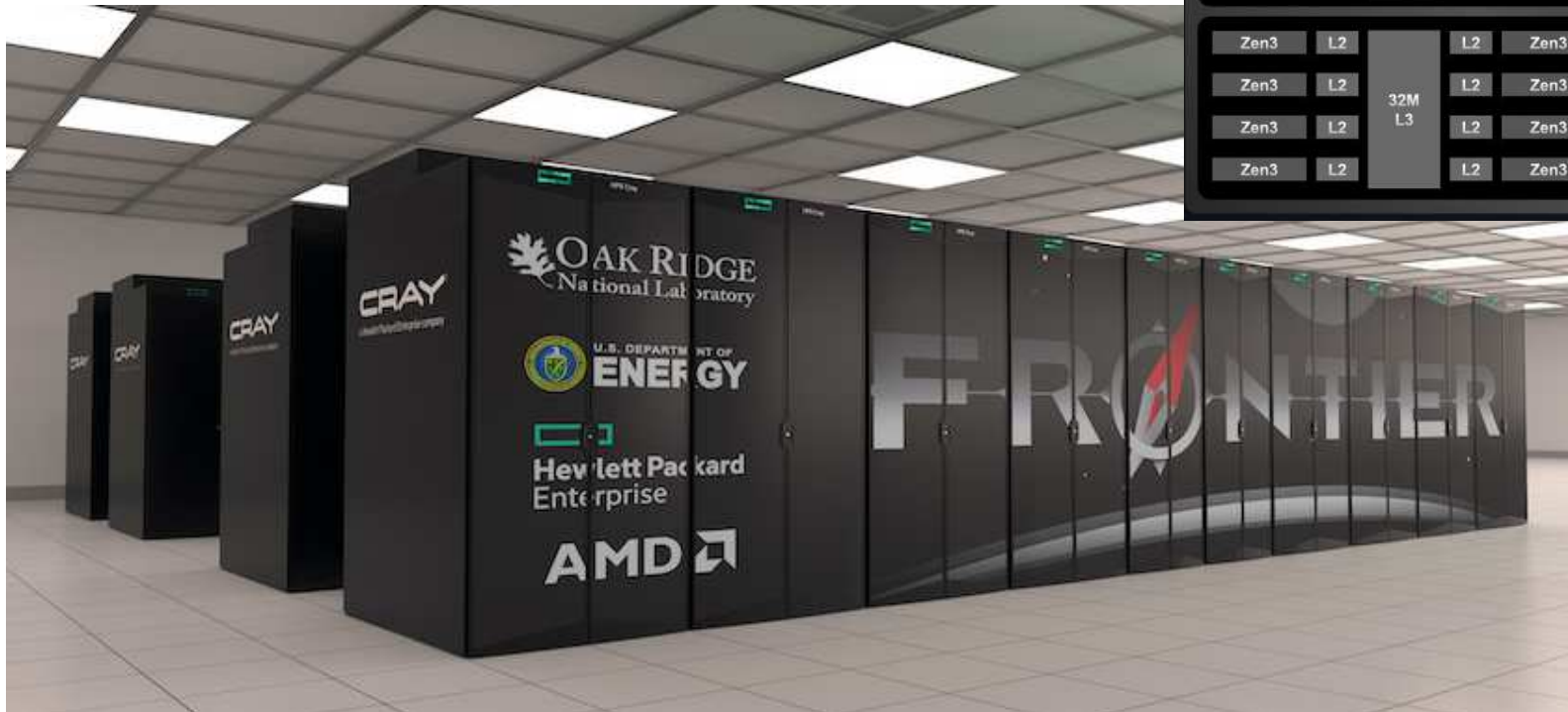
Szuperszámítógépek – Hierarchikus felépítés

* <http://physics.nist.gov/cuu/Units/binary.html>

#1 Frontier (USA) 1.2 ExaFLOPs

AMD Epyc 3rd gen 64 Cores

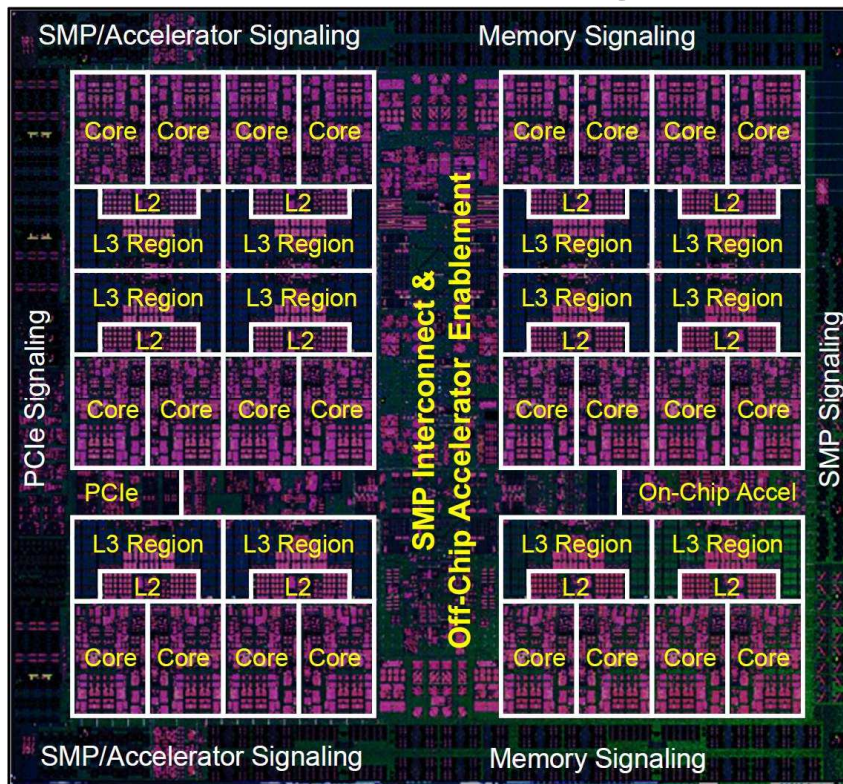
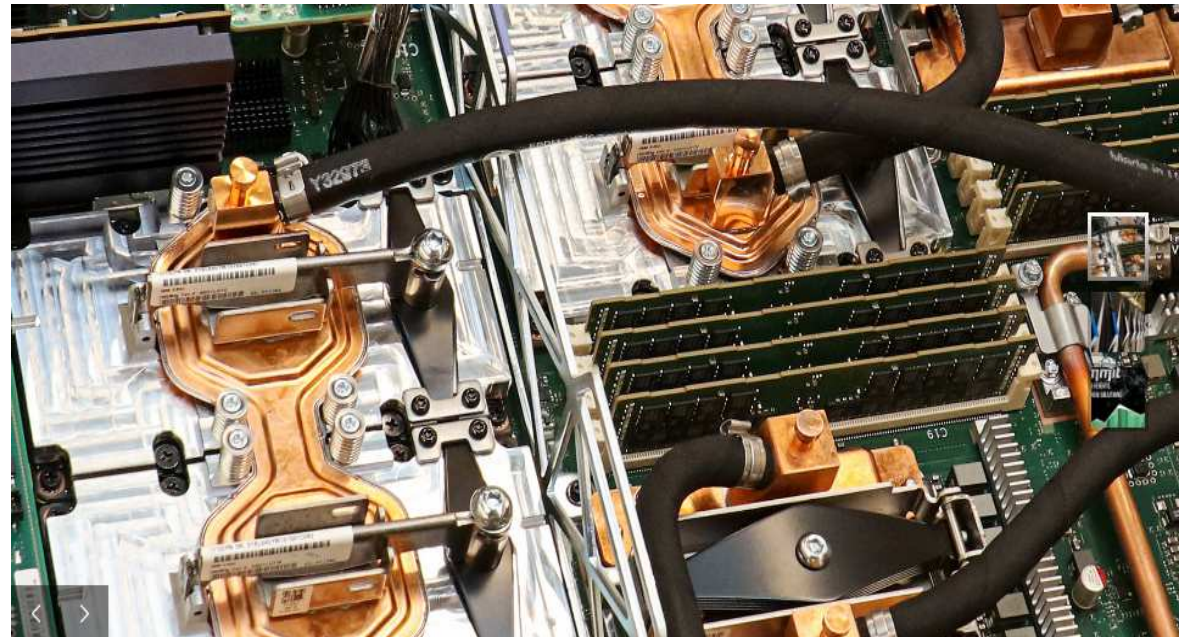
#5 LUMI (Finnország)

AMD Epyc 3rd gen 64 Cores

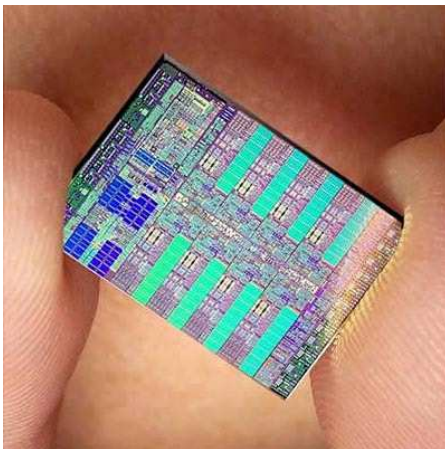
#7 Summit (USA)

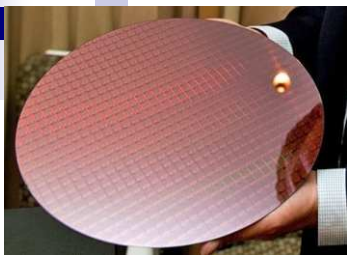
IBM POWER9 22Cores @ 3.1 GHz

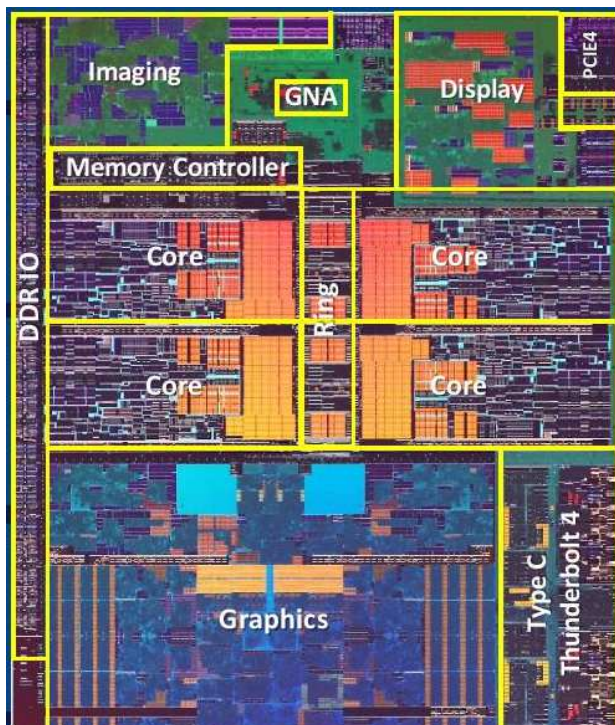
IBM Roadrunner supercomputer

1 PetaFlops (2009): #1

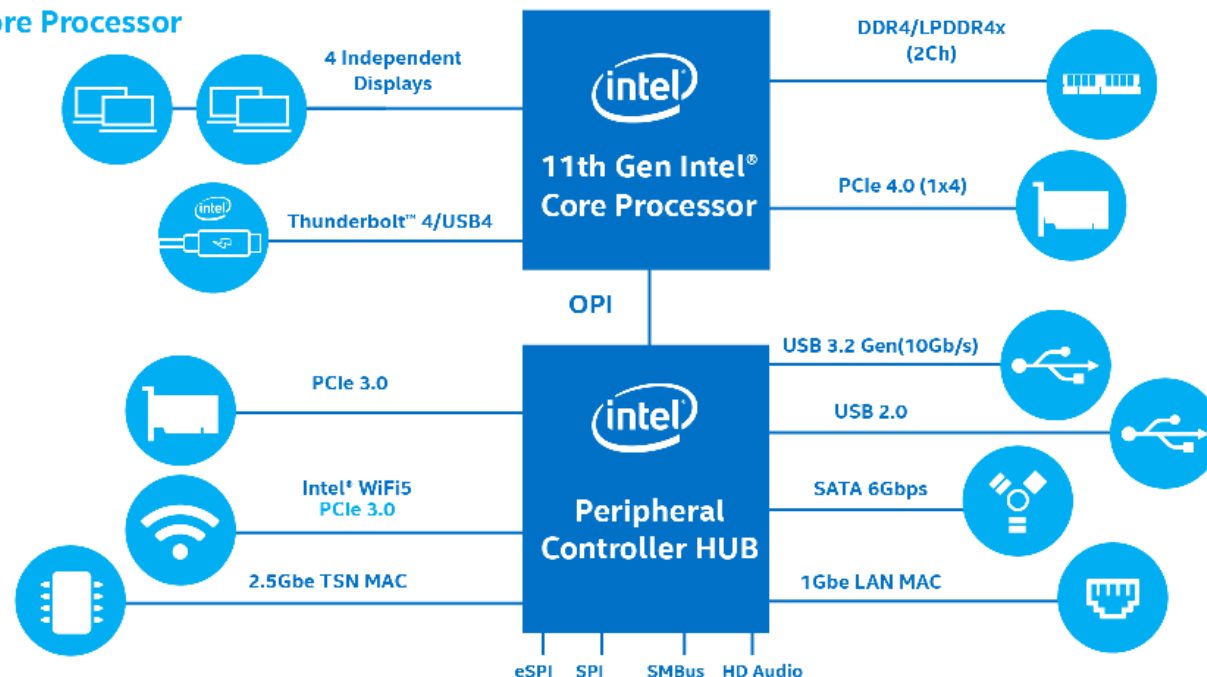

Intel „Lake” generációk

11th Gen Intel® Core Processor

2017. **Kaby Lake**, 7.generációs APU – teljes „brand” paletta (még **TIC-TOC** stratégia: 2/4/8 mag, 14nm, 4+ GHz, 30-95 W, 1151 lábú tokozás)

2017. **Coffee Lake**, 8.gen., már **PAO**, 14nm, 4/6 mag, 65-95W, 4+ GHz

2018. **Coffee Lake Refresh**, 9. gen. (14 nm, 8 mag, 3.6 GHz, 95W)

2019. **Ice Lake**, 10.gen (10 nm, 4 mag, 4+ GHz)

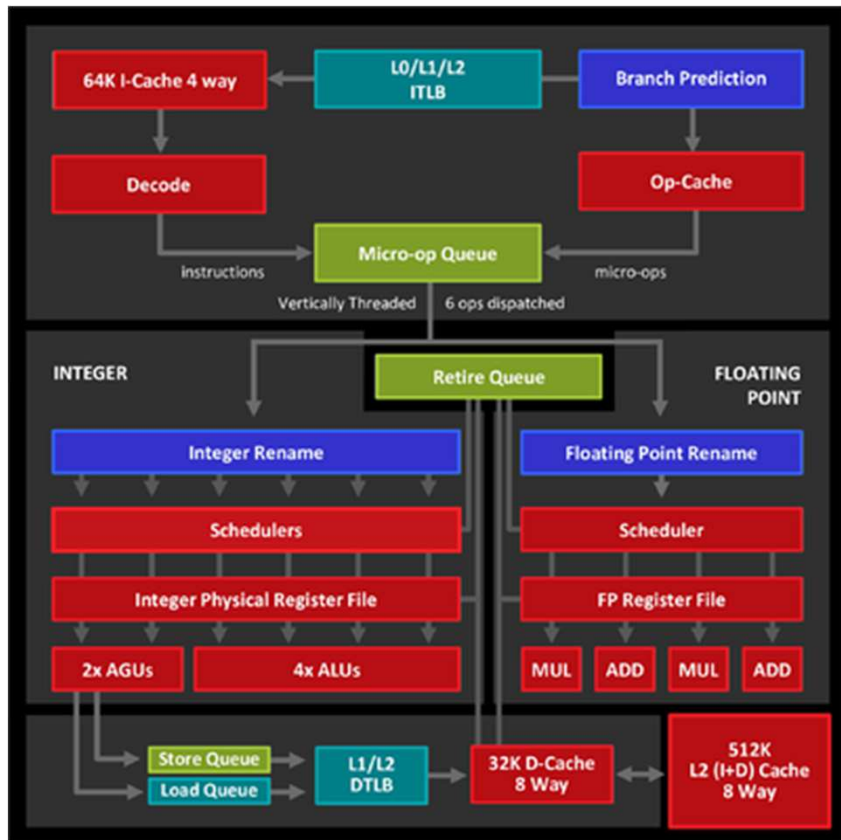
2020. **Tiger Lake**, 11.gen (10+ nm, 4 mag, Intel Iris Xe grafikus vezérlők, 15-30 W)

2022. **Alder Lake**, 12.gen (Intel 7 nm), új hibrid CPU: P-cores, E-cores

2023. **Raptor Lake**, 13.gen (7 nm?), hibrid CPU → Raptor Lake Refresh, 14.gen (32 mag, 6GHz)

2024. **Meteor Lake** – 14. gen „Core Ultra-5-7-9”, (7nm)

AMD Ryzen (ZEN 1/2/3/4 gen)

APU ≠ CPU

2017: **AMD Ryzen 3/5/7, 1.gen ZEN** architektúra, 4/6/8...16 mag – 8/12/16...32 szál, 14nm, 3-4.2 GHz, 5 milliárd tranzisztor, L3 \$: 8-16-32 MB, TDP: 65W – 100 W...180W, 1331 lábú tokozás), \$100-1000

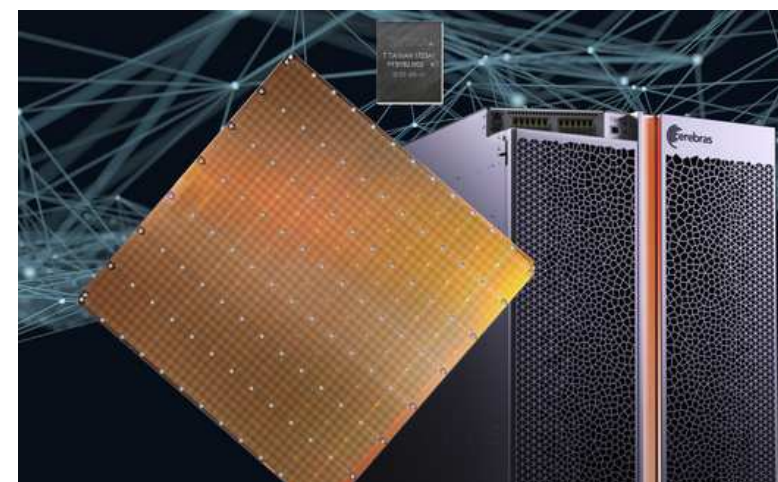
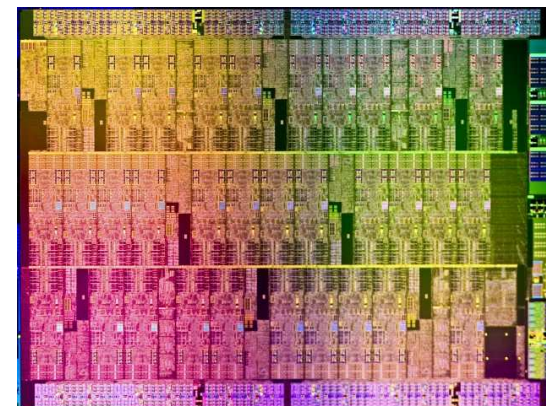
2019: **AMD Ryzen-2 3/5/7/9 (2X00/3X00) 2. gen ZEN-2** architektúra (akár max 64 mag/128 szál, L3\$: 288MB!, 3-5 GHz).

2020: **AMD Ryzen-3 5/7/9 (5x00X) 3. gen ZEN-3** arch, 6/12 – 16/32 mag/szál (L3\$, 65W-100W TPD), 3.5-4.9 GHz

2022: **AMD Ryzen-4 5/7/9 (7x000X) 4. gen ZEN-4** arch 16/32 mag/szál 4.6-5.6 GHz (TPD 170W!)

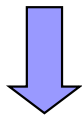
Many-integrated cores

- Intel Xeon Phi 3100/5110/7120 (Knights Corner, Hill, Mill ...)
 - 1-1.2 TFLOPs, 12 mag, 22 nm, max 320 GB/sec memória sávszélesség, 300 W, 2000-4000 \$
 - Tianhe-2 (2013) Top 1.
- Intel Knights Landing: Xeon Phi „v2” (2015)
 - 14 nm, 3 TFLOPs **72 magos** (Intel Atom), 500 GB/sec memória. 200 W
- 2021 - Világ „legnagyobb processzora”
 - **Cerebras-CS1** „óriás chip”:
 - 1 200 milliárd tranzisztor (21 cm²!!)
 - 400.000 optimalizált AI mag, 20 KWh
 - Cerabras-CS2 ?, 7nm (46 cm²!)
 - 2 500 milliárd tranzisztor
 - 850 000 AI core

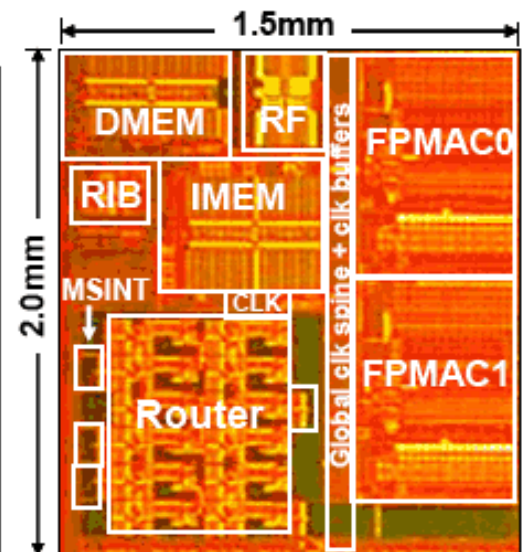
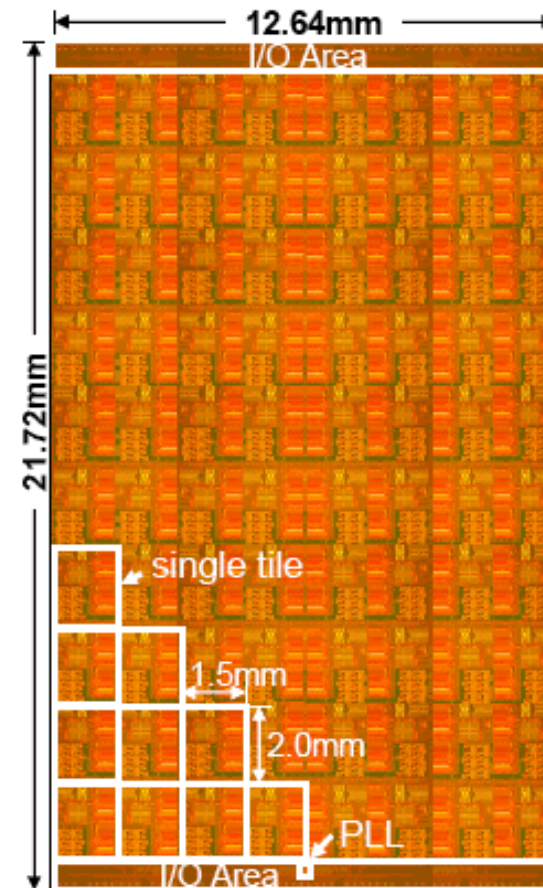
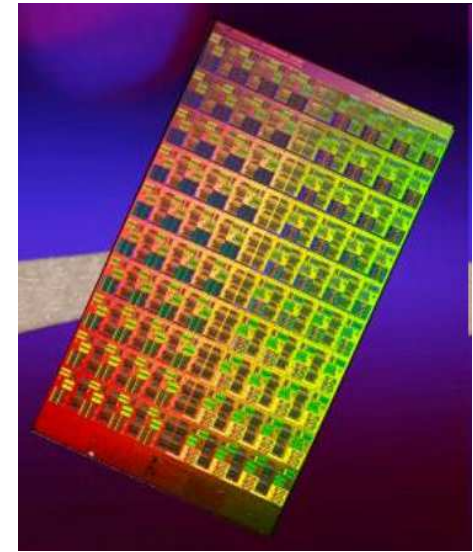
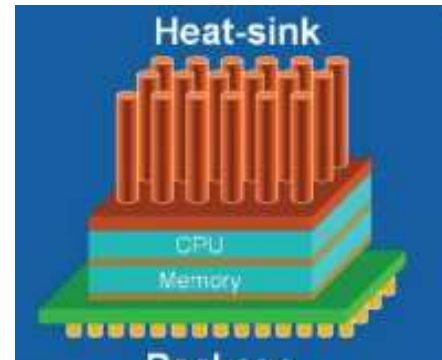

Intel Nehalem-EX: 80 mag

- ISSC'2007
- Polaris: 80 mag
 - 65 nm technológia
 - 3D rétegszerkezet
- 1 TeraFLOPs.
- 4 - 5.1 GHz
 - 100 – 175 W

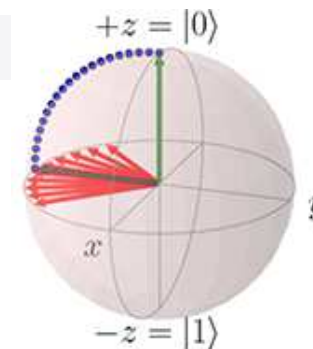
- Intel Core i7 EE 980x
 - 32nm
 - 3.3 GHz
 - 6 mag / 12 szál
 - 2.2 milliárd tr.

Technology	65nm CMOS Process
Interconnect	1 poly, 8 metal (Cu)
Transistors	100 Million
Die Area	275mm ²
Tile area	3mm ²
Package	1248 pin LGA, 74 layers, 343 signal pins

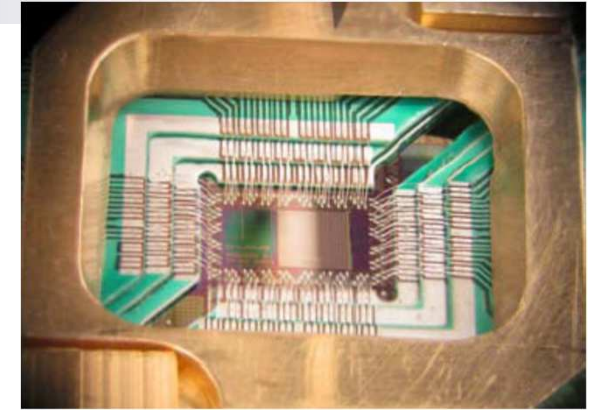
Más alternatíva:

Kvantumszámítógépek

- A *hagyományos* számítógépeknél a tranzisztorok számának duplázódása – 2x-esére növeli a gép teljesítményét (~Moore-törvény szerint *lineáris* növekedés)
- A **kvantumszámítógépeknél** minden egyes kvantumbit (qubit) hozzáadása megduplázza (*hatványozza*) a gép teljesítményét (!)
 - „**qubit**” = **kvantumbit**, a kvantum-számítás alapegysége, amellyel Boole algebrában ismert ‘0’ és ‘1’ állapotok két normalizált és kölcsönösen ortogonális kvantum állapot-pár szuperpozíciójával ábrázolhatók $\{ |0\rangle, |1\rangle \}$ (egyszerre lehet mindkettő, ill. 0-1 között bármely átmenet lehetséges)
 - Egy kvantumbitet úgy érdemes elképzelni, mint egy gömböt. A klasszikus bitek ennek a gömbnek mindig egy-egy meghatározott pontján találhatók, a kvantumbitek viszont bárhol lehetnek ezen a gömbön belül. Emiatt egy kvantumbit jóval több információt tárolhat, de kisebb energiafelvétel mellett!

Más alternatíva: D-Wave Kvantumszámítógép

- D-Wave One System (2009): 128 qubit
- D-Wave Two (2012): 512 qubit
- D-Wave 2X (2015): 1000+ qubit
- D-Wave 2000Q (2017): 2000+ qubit (~ **15 m\$**)
- D-Wave 5000+Q (2020): 5000+ qubit
- Félvezetők helyett szupravezető fémet használnak mágneses vákuumban: niobium (ultra alacsony hőmérsékleten $T = -273\text{ C}^\circ$, $P = 25\text{ kW!}$)
- HPC: High Performance Computing alkalmazásokra, Cloud
 - parallel-, elosztott számítási struktúra
 - Big data analysis - Optimization – Classification - Machine learning etc.
- Támogatók: Google, NASA, Lockheed CIA, Amazon...

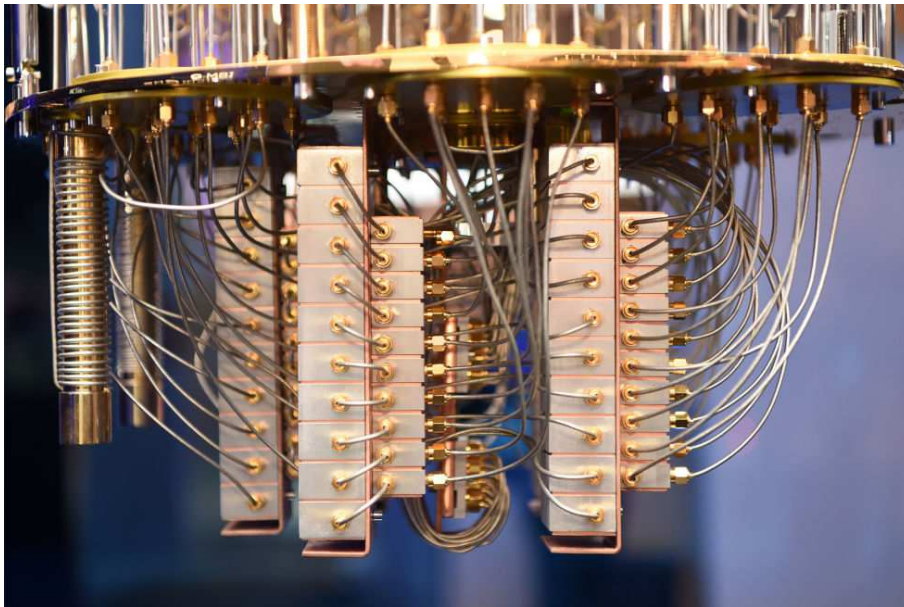
<http://www.dwavesys.com>

http://index.hu/tech/2016/08/18/programozhato_kvantumszamitogep

http://index.hu/tech/2014/10/15/a_kvantumszike_es_a_kiserteties_kapocs/

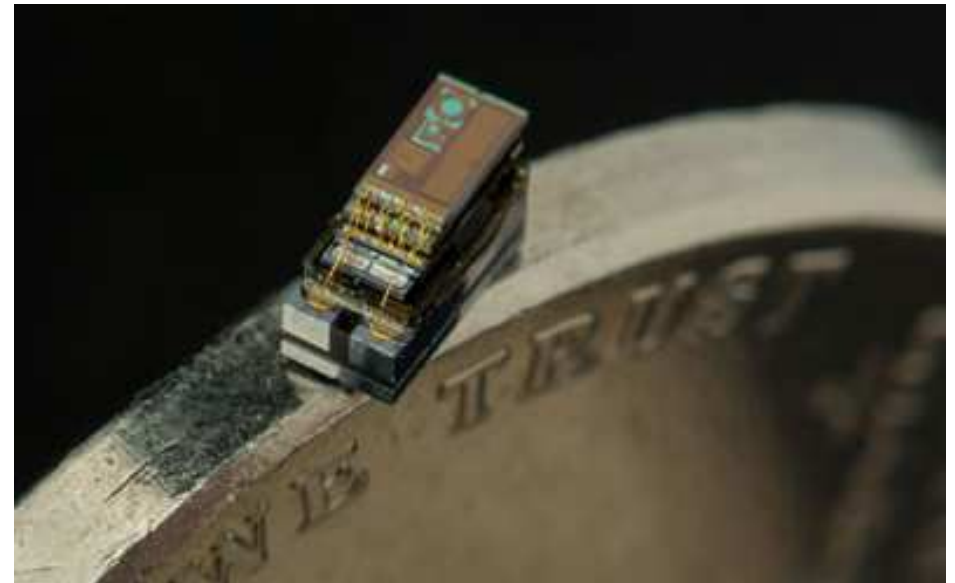
Más alternatíva: **IBM Q System One/Two** - Kvantumszámítógép

- IBM Q (2017-): prototípus 50 qubit (IBM Research USA, CERN)
 - Szimulátor, SDK támogatás
 - Q Network: Cloud támogatás
- Első integrált kereskedelmi célú kvantumszámítógépe (2019 – CES): 20 qubit ...
- 2022: IBM Osprey, 433 qubit

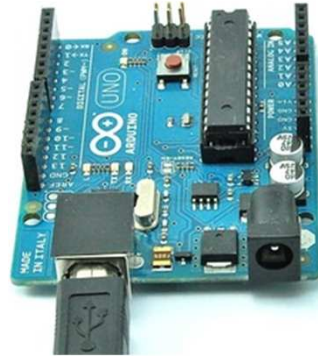

„Világ legkisebb számítógépe”

- 2018. jún (University of Michigan, USA)
- **M³ : Michigan Micro Mote: smart-sensor**
 - Hőmérséklet, nyomás,
 - Képkalkotó szenzor (160x160 pixel)
 - 1 mm² felületű!
 - 2 nA disszipáció (standby mód)
 - CPU + MEM + PWR RF, battery

„Legnépszerűbb” eszközök: Arduino vs. Raspberry Pi

■ **Arduino** – Atmel/Microchip MCU alapú fejlesztő kártya

- Kisebb órajelű (~x10 MHz) MCU mag, kis belső memória, kis bitszélesség (8-, 16 bit)
- Nincs külső memória, nincs OS kezelése, nem real-time eszköz.
- Jó bővíthetőség: „shield”-ek
- Főként egyszerű szabványokat, GPIO-kat kezel, van ADC.
- Olcsó, népszerű, rengeteg szenzor illeszthető, de kisebb komplexitású fejlesztési célokra.
Ára: \$5-15 (platform függő)

■ **Raspberry Pi** – ARM alapú általános célú sz.gép, fejlesztő kártya („single board computer“)

- Dedikált, nagy órajelű CPU magok (ARM 32/64 bit ~x100 MHz, memória (DDR3), GPU mag, HDMI stb.
- Bővíthetőség: SDCard (OS boot), WIFI, BLE, CamIF, de nincs ADC.
- OS/RTOS (HW-es) kezelése
Nagyobb komplexitás, több funkció, de drágább.
- Ára: \$ 30- 50 (platform függő)